

НАШЕ СЛОВО

ЗБІРНИК Ч. I.

ТРАВЕНЬ 1970

OUR WORD

REVIEW No. I.

MAY, 1970

МЮНХЕН—ЛОНДОН
MUNICH—LONDON

З М І С Т

	Стор.
Від Редакції	2
Де вихід?	3
Богдан Феденко. Рідний Край та еміграція	13
Кремуцій Кордус. Сумний Ювілей	20
Панас Феденко. Історичне коріння большевизму. (Сто- ліття Леніна)	31
Данило Петрівський. Людолови	41
Любов Марголіна. Муринське питання в Америці	46
Том Кобзей. Розклад компартії Канади	54
Микола Дніпровий. Реакційні рухи і національне від- родження	57
Доповіді на Крайовій Конференції УСП в Англії 1969 р. (Афіноген Парно і Богдан Феденко)	59

TABLE OF CONTENTS

From the Editor's Desk	2
Which is the Way Out?	3
Country and its Emigrés. By Bohdan Fedenko	13
A sad Jubilee. By Cremutius Cordus	20
The Historical Roots of Bolshevism. By Panas Fedenko	31
Manhunters. By Danylo Petrivsky	41
The Negro Problem in the U.S.A. By Liubov Margolina	46
The Decline of the C. P. of Canada. By Tom Kobzey	54
Reaktionary Movements and the Rebirth of Nations. By Mykola Dniprovy	57
Two Reports on the Conference of the Ukrainian Socialist Party in Great Britain, London, June 14, 1969. By Athenogen Parno and Bohdan Fedenko	59

СЛОВАЖАНІ/НАНЕ-ПАНІ/
З цим посиланням Вам видаємо "НАНОГО СЛОВА". Сподіваємося, що
булете нашим читачем і передплатником.
НАНЕ СЛОВО служить ідеї свободи, правди і справедливості.
НАНЕ СЛОВО виступає проти всякого фальшування й лемагогії, що
шириться в пропаганді комуністичного і всякого іншого тоталізму.
"НАНЕ СЛОВО" НЕЗАЛЕЖНЕ ВІД БУДЬКИХ СУБ'ЄКТИВНИХ ФОНДІВ.
Від Вашої прихильності й допомоги залежить, щоб НАНЕ СЛОВО могло
привадити успішно свою діяльність і донести СЛОВО ПРАВДИ І ВОЛІ
в Україну.

З привітом Видавництво НАНЕ СЛОВО

НАШЕ СЛОВО

ЗБІРНИК Ч. I.

ТРАВЕНЬ 1970

OUR WORD

REVIEW No. I.

MAY, 1970

МЮНХЕН—ЛОНДОН
MUNICH—LONDON

ВІД РЕДАКЦІЇ

Подаємо чиатачам Перший Збірник «**Наше Слово**». Цю назву мав часопис Української Соціалдемократичної Партії в Катеринославі (тепер «Дніпропетровське»), заснований в грудні 1917 р. з участю Ісаака Мазепи, що був головою уряду УНРес-пUBLіки 1919—1920 р. «**Наше Слово**» виходило теж у Лондоні 1952—1958 р. Цей Збірник «**Наше Слово**» видається з допомогою жертвовавців-українців на чужині, що хочуть, щоб СЛОВО ПРАВДИ лунало в українському суспільстві і доходило в нашу поневолену Батьківщину. Від наших читачів буде залежати вихід дальших чисел Збірника. Потрібна допомога моральна й матеріальна, особливо в цю добу, що її можна назвати словами поета: «**Пора ця великая есть**».

Події в Советській імперії (Угорщина, Чехословаччина, Україна, Росія і т. д.) показують, що захиталися підвалини комуністичної тиранії. Негаразд у «царстві Московськім», коли навіть дочка диктатора — Светлана — покинула тюрму народів і втекла в вільний світ. Наше завдання — змобілізувати розумові й моральні сили українського громадянства і створити реальну платформу політичну, дати відповідь на невідкладні питання української сучасності й будучності. Для цього потрібне живе й друковане слово, бо «**На початку було слово**», — як писано в Євангелії. Від слова, думки, ідеї, вираженої в слові, починається рух, дія, свідома, організована боротьба за волю.

Сподіваємось прихильного відгуку від читачів на наш Збірник. Наш клич: «**Пізнаєте правду, і правда вас визволить**».

Редакція

ДЕ ВИХІД?

Увесь світ переживає радикальні зміни — політичні, економічні, психологічні. Ці зміни не стоять ізольовано, вони взаємно впливають одна на одну: те, що станеться на кордонах Російської більшевицької імперії та «непробудного Китаю» (тепер він прокинувся!), лунає по всіх столицях держав світу. Приклад: коли «холодна війна» (пропаганда) між Пекіном і Москвою перейшла в стадію «гарячу», з уживанням гармат і танків, то зразу Кремль заговорив ласкавим тоном до уряду Західної Німеччини. Створилася трагікомічна ситуація: після стрілянини на берегах Уссурі на Далекому Сході в березні 1969 р., московський посол у Бонні Царапкін побіг до прем'єра Кізінгера жалітися на «китайських імперіялістів», що загрожують миролюбному урядові Косигіна-Брежнєва... Через стрілянину на російсько-китайську кордоні Москва хоче дійти до згоди з Вашингтоном, вступає в ділові зв'язки з урядом Індонезії, що винищив сотні тисяч членів компартії своєї країни, бо цей уряд вороже настроєний до комуністичного Китаю. Москва простягає свої «мацаки» й до ворога китайського комуністичного режиму — до Чан Кай Шека на острові Формозі, бо «треба всюди приятеля мати»... Одночасно епігона «ленинізму» в Кремлі виступають як апостоли світової комуністичної революції і оборонці поневолених та загрожених народів у цілому світі, щоб не дати переваги китайським комуністам в пропаганді, особливо в країнах економічно й культурно відсталих. Москва й Пекін в пропаганді твердять про свою миролюбість і скидають відповідальність за пограничні конфлікти на недоброго сусіда: «ревізіоністів ленінізму», «наслідників царського імперіялізму» або «руйнника китайської компартії» — Мао, що зазіхає на «святі кордони ССР». Але немає певності, чи пограничні конфлікти між двома комуністичними імперіями не розвинуться в справжню велику війну і атомова зброя буде ужита як рішальний аргумент у «теоретичній дискусії», хто з цих комуністичних братів правильніше розуміє «марксизм-ленинізм».

Уряд демократичної держави не може почати війни без згоди парламенту. Але під диктаторським режимом війну може

почати мала група партійних ватажків. Ключ до воєнного пекла мають члени комуністичного політбюро в Москві. Там розуміють, що напруження на російсько-китайському кордоні з часом збільшиться і що час є на боці комуністичного Китаю: можиться китайська людність, індустріалізація Китаю йде успішно і росте арсенал атомової зброї в руках китайського уряду. В Москві стверджують, що ненависть китайців до СССР перевищує їхню ворожнечу до американців. Пропаганда китайської компартії збудила небувалий фанатизм серед китайської людності: з військом СССР китайці б'ються до останку і не здаються в полон, як ствердив командир Борзенко, що брав участь у пограничних сутичках з китайцями. Може настати момент, коли в Москві вирішать, що далі ждати, поки Китай вб'ється в велику силу, не має рації.

Проти цього можуть сказати, що Кремль не може допустити світового скандалу — війни між двома комуністичними урядами. Ale, чого ще має боятися група узурпаторів у Москві? Не пошкодила їхній «революційній репутації» агресія проти уряду комуністичної Угорщини в 1956 році; не побоялася Москва послати своє військо проти комуністичного уряду в Чехословаччині в 1968 році, і ще й досі має за собою піддержку більшості комуністичних партій світу.

Всі відвідувачі Советського Союзу стверджують, що в урядових колах і в масах людності СССР шириться страх перед «жовтою небезпекою». А відомо з історії, що страх перед сусідом викликає у населення вояовничі настрої і дає підставу урядам почати превентивну війну. Диктаторські уряди часто з власної волі шириять воєнну психозу серед поневоленої людності, щоб відвернути від себе невдоволення мас і скинути відповідальність за тяжку внутрішню ситуацію на зовнішнього ворога.

Доводиться чути від деяких емігрантів, мовляв, нам атомова війна «не страшна» (особливо такі фрази любить «доказуючий прем'єрство» Ярослав Стецько). Дехто навіть ширить ілюзії щодо китайського Мао: мовляв, українцям, щоб вирватися з московського ярма, не страшно ввійти в спілку «хоч з самим чортом». Уважаємо атомову війну, де в bona не сталася, за величезне нещастя для всього людства. Атомової зброї ужито тільки раз, — проти Японії в серпні 1945 року. З того часу сила цієї зброї настільки удосконалена, що ніяка людська фантазія не може собі уявити розмірів катастрофи, котра впала б на голови міліонів людності в різних країнах світу. Не можемо тішити себе ілюзіями, мовляв, кордон між Росією та Китаем далеко від України, і «китаєць до нас не дійде». Мао має в Європі вірного супутника — комуністичну Альбанію — і в цій країні творить бази для своїх ракет з атомовими бомбами. З Альбанії китайцям

ближче до України ніж до Москви, і китайці добре знають, що й досі Україна дає більше як 50% усієї залізної руди, добутої в Советській імперії, і є базою постачання харчових продуктів: цукру, пшениці, м'яса і т. д. Тому перший удар китайської атомової зброї окошився б на українській землі, бо це знищило б господарський потенціал советської імперії. Американські спеціалісти від атомової війни обчислюють, що атака атомною зброєю знищила б коло 100 міліонів людності Америки, хоч простір Америки значно більший за Україну. При теперішній воєнній техніці атомова війна могла б закінчитися тотальним знищеннем українського народу. Ці небезпеки, з причини рівноваги сил обох атомових великорідкових — Америки та СССР — примушують їх шукати компромісу.

Компроміс легше знайти між Москвою й Вашингтоном ніж між Москвою та Пекином. Америка та Советська імперія не мають спільної границі і ці держави не мають територіальних претенсій одна до другої. Зо всім інакша ситуація на китайсько-російському кордоні. Тому можна уважати, що справа мира чи війни в цей час рішатиметься в Москві, при чому Кремль захоче розв'язати за одним махом дві проблеми: знищенння центрів атомового зброєння в Китаї і створення після поразки Китаю такого комуністичного режиму, котрий би був послушний наказам уряду «першої в світі пролетарської держави». Це було б застосування в ширшому розмірі відомої «доктрини Брежнєва»: мовляв, Москві належить відповідальність за долю «соціалізму» в інших країнах, і в разі потреби Москва повинна силою зброї виводити заблукану країну на «правдивий шлях». В принципі така «поміч» з Москви комуністичному Китаєві нічим не відрізнялась би від «допомоги» комуністичній Чехословаччині агресією комуністичних «братьніх армій» 21 серпня 1968 року. В історії російського імперіалізму така збройна інтервенція не є новиною: цар Микола I своїм військом урятував був монархію австрійських Габсбургів, що була загрожена угорською революцією в 1849 р. Не було тоді Варшавського договору, але був «Святий Союз» монархів проти демократичних і національних рухів в Європі. На чолі Союзу стояв російський самодержець.

З поданих тут фактів виходить зовсім невтішна картина сучасності й невесела перспектива на будучість. Однак слід згадати й те, що стоїть впоперек плянам і намірам кліки, яка засіла в мурах Кремля, і живе єдиною надією, як би вдергати систему, створену Леніном і удосконалену Сталіном.

До Варшавського договору належить одна держава з комуністичною диктатурою, котра в міжнародній політиці йде своїм шляхом і не хоче слухати порад і вимог Москви: це Румунія. Румунські комуністи є в приязні з урядом Ізраїля, вони є в

дружбі з комуністичним Китаем, Букарешт має нормальні дипломатичні зв'язки з Західною Німеччиною, провадить самостійну господарську політику і т.д. На це в Москві дивляться скоса, але немає ознак, що Кремль збирається силою примусити румунських комуністів іти шляхом, визначеним «вождями ССР. Натомість комуністичну Чехословаччину Москва примусила силою зброї до виконання своїх наказів.

Причину неоднакового трактування комуністів Чехословаччини й Румунії легко зрозуміти: в Румунії панує режим, що мало відрізняється від системи, створеної Сталіном. Зовсім інша була ситуація в Чехословаччині від січня 1968 р. і до 21 серпня 1968 року. Чехи й словаки заговорили про **демократичний соціалізм**, «соціалізм з людським обличчям». В Чехословаччині була свобода слова й преси, був захитаний режим едновлади компартії, на місце самоволі органів тайної поліції прийшли право й закон. В цьому Москва побачила **смертельну небезпеку** для свого режиму. Адже ж ідеї демократії перелітають через кордони і вносять «політичну заразу» в країни диктатури. Навіть комуністичний режим Тита в Югославії з деякими «вільністями» викликав гостру критику в Москві, бо то, мовляв, «ревізіонізм».

Розвиток в сфері комуністичних режимів не залежить від наших бажань і надій. Однак це не стоїть на перешкоді нашим здогадам щодо правдоподібного розвитку подій. Навіть «апаратчики-держиморди» на чолі з Брежнєвим мусять розуміти, що кожна війна, а особливо війна атомова — це палиця з двома кінцями, і не завжди виграє той, що перший ударить противника. Ніяка перемога Москви в війні з Китаем не відновить єдності комуністичного руху в світі, не верне його під керування Москви. Має рацію відомий югославський критик комуністичних режимів Милован Джилас, котрий пише в своїй книзі «Недосконале суспільство», що єдиного комунізму немає, є «націонал-комунізми». (The Unperfect Society, Нью-Йорк, 1969).

Під покришкою комуністичної диктатури ростуть нові суспільні сили, ворожі тоталізмові. Ці сили могли успішно перебороти інерцію партійної диктатури в Угорщині й Чехословаччині і напевні привели б до системи демократичного соціалізму. Але на перешкоді стала військова сила російської реакційної імперії, що перейняла неславну традицію від царського режиму, який називали «жандармом Європи». Поки режим партійної диктатури не похитнувся в цій «каторжній імперії» (слова Георгія Федотова, російського історика, що вмер в Америці після другої світової війни), доти шлях до демократичного соціалізму, до незалежності національної буде загорожений в країнах, що перебувають під комуністичною владою. Упадок комуністичної

тиранії в Советській імперії був би сигналом для ліквідації комуністичних режимів в інших країнах. Без грошей із Москви завмерли б і комуністичні партії в інших країнах світу. Китайський комунізм, що орієнтуються на селянські повстання в недорозвинених країнах, не може захопити організованого робітничого руху в передових індустріальних країнах світу своєю бунтарською тактикою. Подібно до того як після руїни самодержавного режиму в Росії 1917 р. настала ера революції в Європі, теж упадок комуністичної тираниї в Москві буде сигналом до нової «весни народів».

Труднощі на шляху до свободи народів, що перебувають під «московським караулом», величезні. Ми знаємо ці перешкоди. Головна — це многонаціональність населення Советської імперії, в якій одному народові — російському — диктаторський режим дає дійсні або уявлені привілеї, як «старшому братові». Щоб запрягти росіян до свого диктаторського воза, ватажки компартії в Москві лякають їх «сепаратизмом» неросійських народів. В цьому особливо заінтересована російська комуністична бюрократія, «нова кляса», що має веселе й щасливе життя. Для цих паразитів ліквідація партійної диктатури і розвал імперії був би великою втратою. Тим то панівна кляса розвиває пропаганду російського великороджавного шовінізму в такій мірі, що перевищує подекуди пропаганду з часів царського режиму. Пропаганда має вплив серед частини російської людності, котрій даються деякі привілеї під диктаторським режимом. Навіть саме почуття принадлежності до нації «старшого брата» (за режиму Гітлера був термін «Герренфольк» — народ панів), без користання привілеями, дає людині деяке психологічне задоволення, чуття своєї «вищості».

М. Джілас, спостерігаючи політичне життя в Югославії, прийшов до висновку, що «націоналкомунізм» в його країні йде до перетворення в систему демократичного соціалізму. Такі самі прямування він знаходить в інших «народних демократіях». Він пише в своїй новій книзі:

«Найбільші сумніви щодо цього роду розвитку (в напрямі до демократичного соціалізму) з'являються, коли глянути на Советський Союз, через недостачу в цій державі демократичної традиції та з причини панівного трактування неросійських народів російською партійною бюрократією і через світову роля, яку ця держава грає в відносинах з іншими великодержавами». Іншими словами: російські прихильники політичної свободи мусять у власному інтересі позбутися свого імперіалізму і панування над іншими народами. Інакше будуть рабами своїх диктаторських режимів, власними руками будувати тюрму не тільки для інших народів, але теж і для себе самих. Згадуваний

Г. Федотов писав, що неможливо забезпечити свободу в державі, де половина людності гнобить другу половину: він мав на увазі Советську імперію. («Новий Град, Нью-Йорк, 1952 р.»). Федотов стверджує в цій статті, що за територіальне поширення Московської царської держави населення цієї країни заплатило дуже дорого, бо втратило свободу політичну. Російський історик кінця 19 і початку 20 століття В. Ключевський писав про соціальні наслідки імперіялістичної політики царів: «Держава пухла, а народ попадав у злидні» («ніщал»).

Сучасна ситуація накладає на ту частину російського суспільства, що хоче свободи для свого народу, «велику історичну відповідальність: словом і ділом показати свою пошану до свободи й незалежності неросійських народів Російської імперії, що фальшиво звуться СССР. При цій умові був би можливий спільнний фронт боротьби проти комуністичного режиму і мирне розв'язання національних проблем імперії, створеної на засадах Леніна. Бо то він поставив тезу, мовляв, соціалізм можливий тільки в велико-державі. Він почав агресивну політику проти всіх народів, що після революції 1917 року заявили своє право на вільне самовизначення. Як показує дійсність, ця многонаціональна імперія стала перешкодою не тільки для політичної свободи поневолених народів, але «викувала кайдани і для так званого «старшого брата», народу російського. Г. Федотов стояв близько до правди, коли писав, що удержати народи в такій імперії, замість большевицького режиму, може тільки диктатура фашистів. Перспектива невесела як для поневолених Росією народів так і для самого народу російського.

Не тільки нас, безпосередньо заінтересованих розвитком подій у країнах комуністичної диктатури, примушує ситуація думати про будучність поневолених народів і нею тривожити душу. Теж «советологи» в різних вільних країнах шукають відповіді на питання, як розв'язати заплутаний вузол, створений в Советській імперії. В Америці виступив з своєю оцінкою ситуації в СССР відомий дипломат Джордж Кеннан. В брошурі, виданій в 1964 році **«Про політику щодо комуністичного світу»** (On dealing with the Communist World), п. Кеннан уділив місце національній справі в СССР і дав свою (правда, неоригінальну) оцінку проблеми української. В СССР він виділяє окремо 3 балтійські держави, що, на його думку, мають право на незалежність. Домагання інших народів СССР творити власні держави п. Кеннан називає «вигаданими і смішними». В категорію «вигаданих і смішних» проблем п. Кеннан зачисляє зокрема Україну. Про Україну він пише, що протягом минулих 45 років «немає і не могло бути ніякої формальної перевірки» в спріві, чи хочуть українці «повного відокремлення від традиційної Російської дер-

жави». Автор цієї брошури не бере в рахубу ні виборів до Все-російської Установчої Ради (листопад 1917 р.), ні виборів до Української Установчої Ради (грудень 1917 р.), в яких українські партії мали величезну перевагу над іншими партіями. Збройну боротьбу українського народу під прапором Української Народної Республіки, в регулярній армії і в масових повстаннях, навіть повстання українських комуністів проти Москви за незалежність національну, — все це ігнорує п. Кеннан, як смішну вигадку. Дж. Кеннан не вірить твердженням українських емігрантів, що людність «центральних областей України» бажає жити незалежно від Москви. Мовляв, ті, що це кажуть, — «зедебільшого люди, котрі не мають ніякого персонального зв'язку з центральними областями України багато років або й взагалі не мали».

Читач брошури п.Кеннана може подумати, що її автор, бувши послом у Москві, дослідив публічну опінію «в центральних областях України» за відомою системою американського Інституту Геллапа... Д. Кеннан заперечив волю українців «центральних районів» на відокремлення «від головної маси російського народу». Ці слова показують, що п. Кеннан уважає українців за частину російського народу, за «меншу масу» одної російської нації... Навіть «партийна наука» російських комуністів відкинула пропаганду з доби царату про «триединий русский народ» (малороси, великороси, білоруси) і твердить тільки про «давньо-руську народність», котра, мовляв, створила Київську державу, а потім розділилася на три «галузі». Але п. Кеннан йде слідом за офіційними російськими істориками з доби царського режиму.

Навіть коли б прийняти за доказане твердження п. Кеннана, мовляв, українці в «центральних областях» хочуть і далі бути під владою Москви, то на якій підставі відмовляти право на сепарацію від Російської імперії західним українцям, про котрих п. Кеннан добре знає, що вони безумовно є проти перебування під російською владою? Адже їх число перевищає кількість трьох балтійських народів, вкупі взятих! Але п. Кеннан мірояе народи і їх права не одною мірою, що не свідчить про його об'єктивність.

Щоб підперти своє твердження про «вигадані й смішні» домагання українців бути господарями на своїй землі, незалежно від Росії, п. Кеннан висуває ще інші «аргументи». Він твердить, що «Україна ніколи не була справді незалежна». Тут немає місця на вияснення цього непорозуміння. В 1924 році на з'їзді російських істориків-емігрантів у Празі з такою тезою виступив був один історик і йому дав ясну відповідь росіянин-спеціяліст з української історії — Венедикт Мякотін. Він сказав,

що Україна від 1648 року під булавою Б. Хмельницького була незалежною державою, бо мала всі елементи, які входять у поняття держави: територію, військо і населення, підпорядковане урядові, що вів самостійну політику. Досить дивно чути аргумент проти незалежності України, оснований на «історичному праві», від американського дипломата, котрий, згідно з директивами свого уряду, мусів сприяти творенню нових держав на територіях, де були недавно європейські «традиційні» колоніяльні імперії, напр., в Африці. Ці племена ніколи не мали незалежних держав і стоять на дуже низькому рівні культури. Це визнає й гимн одної з нових африканських держав: «І потроху ми виходимо з дикості» (*Et peu-à-peu nous sortons de la sauvagerie*).

Проти цього американський дипломат не має нічого сказати. Але «традиційна Російська держава» — найбільша колоніяльна імперія сучасності мусить бути недоторкана, всупереч усій тенденції світового розвитку, що йде до ліквідації всякого роду імперіялізму й колоніялізму. Від ліквідації Російської колоніяльної імперії, що в списку свох злочинів має теж злочини народобивства, п. Кеннан не сподівається нічого доброго: навіть тоді, коли б «ци домагання» — стремління українців до незалежності від Росії були більше угрунтовані, — пише п. Кеннан, то й тоді він не уявляє собі «нічого більш катастрофального, ніж коли б політика нашого уряду помагала розбити традиційну Російську державу». Дж. Кеннан пише, що така політика накликала б на Америку ворожнечу російського народу, і це привело б до страшної громадянської війни. Справу визволення підкорених Москвою народів уважає п. Кеннан за безнадійну, якщо не прийде поміч зовнішня. Бо — «великоросіяни... творять далеко найсильнішу національну групу; вони командують на традиційних місцях політичної влади; вони командують в центрах транспорту й зв'язку». Окрім того, — пише п. Кеннан, — росіяни перемішані з неросійською людністю (відомо, що Москва насилає в неросійські території своїх колоністів, а неросіян посилає в області російські). Будьяка прихильність американського уряду до «розділу традиційної Росії» перешкодила б «мирному порозумінню» між мешканцями теперішньої Російської імперії, бо «найсильніший національний елемент» (тобто росіяни) був би огірчений: ненависть російської людності до визвольних рухів неросійських народів затінила б собою озлобленість цього «найсильнішого національного елементу» до комуністичної диктатури... Так пише американський дипломат. Це теж ского роду «виход» для народів, поневолених російською комуністичною тиранією: мовляв, не тратьте сили, пускайтесь на дно і — не гнівайте «старшого брата»... Від ліберального

американського дипломата можна було б сподіватися, що він буде апелювати до «найсильнішого національного елементу» в ССР, щоб росіяни, в інтересі власної свободи, йшли назустріч природним прямуванням до свободи й незалежності неросійських народів. Але п. Кеннан потурає імперіалізмові «найсильнішого національного елементу» в ССР... Він «вирішає» проблеми поневолених Росією народів і зокрема України, не питуючи їх згоди. Це «визвольна політика» навиворіт.

Відомий польський політолог Юліуш Мерошевський у паризькому місячнику «Культура» теж шукає виходу для народів Російської комуністичної імперії. Пан Мерошевський боїться розпаду Російської імперії, її ослаблення, бо уважає, що тоді Польща могла б опинитися під натиском Німеччини з Заходу. Тому він уважає, що українці схочуть лишитися в Російській Спілці Народів (він це називає англійським словом Commonwealth), якщо їм дозволяють мати свої посольства в столицях різних держав і т. д. Мерошевський не питає українців та інші нації, поневолені комуністичною Росією, чи вони бажають належати до Російської імперії.

Він рішає проблему поневолених народів за **нас і без нас**.

На нашу думку, народи ССР знайдуть вихід і без порадників, котрі хочуть рішати наші проблеми, виходячи з своїх давніх упереджень, навіяних російською імперіалістичною пропагандою та короткозорою «реальною політикою». Кожну свободолюбну людину мусить глибоко вразити це схиляння перед фізичною силою російського комуністичного режиму і бажання дійти з ним до згоди, віддаючи йому на поталу дорогі принципи свободи, рівності, незалежності народів і гідності людської взаємності.

На нашу думку, дерево російського імперіалізму не ростуть аж до неба, і прийде черга й до його ліквідації. Коли захитається режим диктатури в Москві, то вирине на поверхню й рух народів за визволення. Демократичний рух, перемігши в самій Росії, мусить, у власному інтересі, шукати справедливого розв'язання національної справи на руїнах комуністичної диктатури, бо в іншому разі російські демократи потопчуть свою власну свободу. Немає вічних диктаторських режимів. Страх комуністичних узурпаторів перед кожним подихом свободи свідчить, що цей режим не стоїть на твердому ґрунті. Тому перемога демократичного руху неминуче буде початком «весни» поневолених народів, що тепер перебувають проти своєї волі в катаржній імперії — ССР.

Коли ми говоримо про тенденцію розвитку в країнах під комуністичними режимами і зокрема в Советській імперії, то мусимо звернути особливу увагу на господарські сили й суспільні

відносини, що створилися в цих державах. Політична «надбудова» (партийна диктатура) стойть на перешкоді розвиткові «бази»: народного господарства. Ніякими софізмами комуністична пропаганда не може переконати свого суспільства, що тиранія здібна створити господарство на вищому рівні і забезпечити людність матеріально ліпше й справедливіше ніж в вільних індустріальних країнах. Комуністична система створила велику масу інтелігенції, зокрема технічної, і ці люди бачать неуцтво вождів «непомильної партії», їх деспотичне втручання в сферу економіки й науки, що йде тільки на шкоду поступові. Був недавно час, коли в ССРУуважали кібернетику, генетику та інші науки за буржуазну вигадку, і багато визначних науковців послано на смерть за відвагу — вірити своїй науковій совісті, а не директивам партії. Під свист комуністичних батогів люди неохоче працюють і цей режим особливо тяжко лягає на інтелігенцію. Цим пояснюється економічне відставання комуністичних країн від держав, в яких науковій творчості немає перешкод від будь-яких політичних доктрин. Не так давно Хрущов нахвалився догнати й перегнати Америку в продукції молока й м'яса, але його обітниці, як теж пропаганда його наступників, лишаються пустими словами. Тому, перед теперішнім режимом в ССРУ стоять дилема: далі закручувати гайку партійної диктатури і міритися з тим, що економіка цієї імперії все більше буде відставати від передових країн світу, або — попустити, дати людям вільніше дихати й працювати.

Само собою, теж успіх праці й зрист продукції в індустрії і в сільському господарстві залежить від того, чи люди чують себе громадянами, чи німими виконавцями партійних наказів. Кожна уступка збоку диктаторської кліки даватиме привід людям домагатися нових свобод. Не буде це діятися без конфліктів і жертв, але освічене суспільство довго не зможе міритися з тоталістичним поневоленням. Кожний крок до демократії буде використаний теж і неросійськими народами, для забезпечення своїх національних прав. Не будемо ворожити, в яких формах здійсниться самовизначення народів на території теперішньої советської імперії. Однак є певні ознаки, що люди, проживши довгі роки неволі під тоталістичним режимом, не схочуть нової диктаторської системи і будуть боротися за устрій демократичний, з гарантією свободи, під охороною справедливих законів. Це та реальна перспектива розвитку, в котрому можемо досягнути цілі, що була поставлена на початку революції більше як півстоліття тому: щоб український народ міг жити вільно й незалежно на своїй землі.

Богдан Феденко

РІДНИЙ КРАЙ ТА ЕМІГРАЦІЯ

Є відоме правило: годинник людини, що покидає батьківщину на довгий час або й навіки, перестає рухатись від моменту, коли такий емігрант залишить рідний край. Зрозуміло, чому: емігрант виходить з рідного краю з тими уявленнями про батьківщину, які він мав, живучи дома. І йому здається, що на батьківщині малощо змінилося з того дня, коли він переступив кордони іншої країни й там оселився. В дійсності, зміни на батьківщині неминучі, бо все на світі «тече».

Коли читати пресу українську, що видається в різних країнах світу, то доводиться ствердити, що для багатьох «годинник став». І не тільки в часі, але й у просторі. Буковинці й басарабці, що жили під румунським режимом до 1940 року, не уявляють собі змін, що настали від того часу в їх рідних околицях; галичани, волинці, поліщуки живуть споминами про час, коли там гуляла польська «кресова адміністрація» (російська й німецька окупація була за другої світової війни недовга і не могла дуже заглибитися в пам'ять людську); закарпатці, що покинули рідний край в році 1939, згадують режим чеський; виходці з підсаветської Наддніпрянщини живуть споминами про ситуацію, що була в Україні перед 1941 роком. В думку наших емігрантів ще не дійшов факт, що майже ввесь український народ тепер опинився під одним режимом примусової соборності і що там відійшли вже в минуле давні українські «провінціялізми»: не мало галичан, буковинців і закарпатців оселилися (по добрій волі чи по неволі) в Донбасі, в Таврії (тірше, коли помандрували десь аж за Урал). Багато наддніпрянців осіло в західних областях України. Це відноситься до персоналу педагогічного й студентів особливо. В цій біді, під російським режимом, твориться спільна психологія, зав'язуються нові знайомства, в котрих на перший плян виступає спільність інтересів в обороні проти російського націоналізму.

Цей процес української соборності мало розуміють українці на еміграції: «Збруч» (можна назвати й іншу подібну границю, що ділила українську територію перед другою світовою вій-

ною) уже засипано на нашій батьківщині. Але різні «Збручі» ще й досі розділяють українську еміграцію на окремі секції з їх регіональними інтересами, настроями, політичною фразеологією і претенсіями. Цим способом українська еміграція неначе зберігає й надалі **політичну карту України**, якою вона була перед другою світовою війною. Ще й досі доживають віку на еміграції політичні формації провінціяльного характеру. Два приклади: УНДО і ОУН діяли за окупаційного режиму під Польщею до 1939 року і ще й досі не спромоглися психологічно й організаційно вийти з того «зачарованого кола», перейти на рейки сорборності. Ще й досі виступає в ролі «прем'єра» українського галицький провінціял п. Стецько; і поряд з ним є інший «вождь» підземного «уряду України» (так зв. УГВР) — п. Микола Лебедь.

«Збруч» знаходимо навіть у таких несподіваних місцях як оголошення про похорони на чужині: пишуть, що небіжчик (небіжчиця) родом «із Західної України»... На чужині нас ніхто не силує ділити Україну на «Східну, Північну чи Степову», але деякі патріоти добровільно творять такій «сепаратизм». Нашій еміграції йде на невигоду й те, що в ній нерівномірно представлені різні області України. Серед нашої еміграції коло 70%, як не більше, творять українці західні, переважно галичани. Таким чином, українська еміграція дає викривлений образ всеукраїнської демографічної ситуації. Це, само собою, відбувається і на політичній атмосфері, створеній на еміграції. Переважна частина нашої еміграції живе споминами й настроями, винесеними з «вужчої вітчини». Відомо, що еміграція дуже рідко може мати вплив на долю рідного краю: приклад — діяльність чеської еміграції на чолі з Масариком за першої світової війни. Історія показує картину розбитих надій та ілюзій емігрантів, котрі деколи уявляють, що на підошвах своїх чобіт вони винесли національну територію з собою. Як сказано попереду, емігранти мають нахил консервувати ті ідеї й погляди, котрі вони винесли з дому та організаційні форми, до котрих вони звикли на батьківщині.

Це бачимо на прикладі різних відламів ОУН. Ця партія, створена з участю відомого Ріка Ярого, пережила світову війну з різними перипетіями: то проголошувала «славу непереможній німецькій армії та її фюрерові Адольфові Гітлерові» (акт 30 червня 1941 року у Львові), то прилучилася до повстання проти німців на Поліссі й на Волині, яке почав Тарас Боровець (Бульба). На еміграції ОУНівці після війни почали говорити «демократичні» фрази, але це все тільки «для відводу очей», для «зовнішнього світу». Організаційна структура цих ОУН-сект лишилася та сама і мораль, описана в неславному «Декалозі ОУН», лишилася незмінна: **«Не завагайся виконати навіть най-**

більшого злочину, коли цього вимагатиме добро справи». Правда, є деякі відтінки в способі пропаганди цих ОУН-сект. Лебедівці вже називають себе деколи «націоналдемократами», навіть слово «соціалізм» в позитивному розумінні подекуди знайдете в їхній публіцистиці, згадують вони й про «безклясове суспільство», як ідею непогану. «Ортодоксальні стецьківці» на ці фрази лебедівців дивляться з погордою: вони передруковують писанину Дм. Донцова, що закаменів у фашистському доктринальному догматизмі, котрий він блюзінським способом об'єднує з християнством. Це той Донцов, що у 1937 році давав поради діячам, які створили Українську Народну Республіку в 1917 році: мовляв, треба було «розгорнути стяг боротьби з соціалізмом і — створити рух, подібний до гітлеризму». («Вісник», ч. I, Львів 1937 р.).

На еміграції акція цих «гомінних груп», як їх називав по-кінний д-р Степан Баран, іде далі. Ватажки ОУН розраховують на коротку людську пам'ять, на незнання чи недостачу критичності в українському суспільстві і виступають знов у ролі «визволінників» українського народу і «единих представників» інтересів поневоленої України. Слід пригадати деякі факти і показати дійсне обличчя «гомінних груп», при чім їхня характеристика дается словами ватажків ОУН та їхніх «теоретиків».

В далі цитованих словах видно бажання авторів статей і резолюцій «присусідитися» до диктаторів Італії та Німеччини — Гітлера й Муссоліні —, показати їм, що світогляд ОУН такий самий як і нацизм німецький та фашизм італійських «чорних сорочок». Маємо на увазі книжку, видруковану в Празі чеській р. 1939 німецькою мовою під титулом «Український націоналізм» (*Ukrainischer Nationalismus*). Вступну статтю написав Ріко Ярій, протектор ОУН, — зв'язковий з розвідчими німецькими органами. На ст. 80 цього збірника ОУН читаемо:

«Головна прикмета здорового суспільства є взаємини між вождем і дружиною. (Гефольтшафт). Вождь є найкращий член спільноти, він іде попереду і дає напрям, в ньому бачить послідовник утіленення його власного хотіння, що виступає із глибини його душі».

Ця містична фразеологія живцем взята із писанини Гітлера, що запалив світову війну і поставив був німецьку націю на край безодні. В цьому ж таки збірнику на ст. 85 знаходимо слова:

«Націоналізм стає на шлях боротьби проти партійності, клясовості і становості... Тому можна назвати український націоналізм суцільним націоналізмом».

Це значить, що ОУН відкидає тільки інші партії. Своя партія — ОУН — лишається: це та партія, що мала б охопити собою все суспільне життя, як «інтегральна» установа. Знов тут ОУН ішла слідами тоталізму «старших братів» — Гітлера й Муссоліні.

Відомі слова, що «демократія це дискусія». Зовсім інакший погляд ОУНівців на цю справу. На ст. 92 цього збірника надруковано, що ватажки ОУН, «**покликані схопити стерно української історії**», мають завдання «передати народові ясновиражені істини для віри, не для обговорення». В цитованій статті писано, що в революційних подіях великий процент ватажків з'явиться «знизу», що то буде — «тип здорового, простолінійного українця з села, з копалень і фабрик, не деморалізованого цивілізаційними впливами» ...

Відомо, що саме цей далекий від усякої культури елемент пішов в ОУНівську «Службу Безпеки» і показав кривавими ділами свою «здорову простолінійність» ... Погорда до цивілізації в цитованій статті, це убоге малпування гітлерівщини:

«Коли я чую слово „культура”, я хапаюся за револьвер», — це відома фраза німецьких нацистів.

На ст. 95 надруковано в цьому збірнику статтю «теоретика» ОУН: Дм. Андрієвський писав про українські демократичні партії, мовляв, «вони постали переважно під чужими впливами. Це є пережитки або нелегальної політичної діяльності під утиском царського режиму, або це пережиті ідеї ліберально-соціалістичної і демократичної масової психози, котра охопила в 19 віці всю Європу ... Чи ці люди можуть вповні зрозуміти ідею національного самовизначення? Чи могли буті вони — засліплені і вічно спізнені — показати шлях до свободи? Як можуть вони — не мавши коріння, — бути серцем зв'язані з нашим народом?»

На ст. 103 інший автор повчав своїх читачів, що ОУН уважає за «**ідеальний суспільний лад**» державний синдикалізм. Це інша назва «корпоративного устрою», котрий був в Італії під диктатурою фашистів. На ст. 105 пише цей автор, що ОУН прямує до «національної диктатури»:

«Режим національної диктатури відкидає всяку участь партій з їх вузькими особливими інтересами в революційному проводі». Сказано зовсім ясно: владу мала б виконувати ОУН, як єдина партія диктатури, під проводом свого «вождя». Словом: «Один народ, одна держава, один вождь», — як це говорилося в пропаганді німецьких нацистів. В цитованій статті автор описав систему правління під «національною диктатурою», до якої прямувала ОУН:

«На чолі нації й державної організації стоїть голова держави. Цей вождь нації виводить свої права не з конституції, але із довір’я до своєї власної особи; він репрезентує державну владу внутрі й зовні». Цей «вождь ОУН» рішає всі державні справи. Він призначає і звільняє міністрів і вони відповідають перед ним за свою діяльність. Але «голова держави» не мусить відповідати перед будьяким парляментом. Авторові цієї бундючної писанини

'вважалася мабуть тодішня конституція Польщі, в котрій писано, що уряд відповідати має тільки «перед Богом та історією».

Провід ОУН видав в Аргентині книжечку в 1940 році під назвою: **«Політична програма і устрій Організації Українських Націоналістів»**. В книжечці є замітка: «Ухвалено Другим Великим Збором Українських Націоналістів у серпні 1939 р.» В цій програмі ОУН в 4 точці другого розділу сказано, що партія ОУН не визнає рівноправності громадян «Української Держави»:

«Тільки соціальнотворчі складники української нації будуть управненими і гідними участі в кермі державою» Ясно: рішати, хто з українців «соціальнотворчий», а хто шкідливий, мала б рішати партія ОУН. В цій програмі пишеться теж про «диктатуру в Вождя Нації», а в 12 точці на ст. 29 сказано:

«Існування політичних партій буде заборонене законом. Єдину формулою політичної організації буде ОУН».

Ось із такою програмою виступила ОУН на світ Божий напередодні другої світової війни. Тому, коли доводиться читати в газетах, що той чи інший прославився як «діяч ОУН», то зразу у читача виникає питання: Ага, це та партія, що збиралася створити в Україні свою диктатуру, заборонити всі партії і створити режим на копил Гітлера-Муссоліні...

В «історії ОУН» є тайні і явні убивства з-за вугла чужих і своїх, навіть ОУНівців, уживаючи ганебної слави «пута» і т. д. ОУН — це для протиукраїнської пропаганди Москви як «нахідка». Недарма в пресі компартії в Україні ввесь український визвольний рух підводять під фірму ОУН, з кривавими ділами нелюдів, незаторкнутих «ніякими цивілізаційними впливами», як про своїх пессиголовців писали з похвалою ОУНівські «ідеологи» й «теоретики». Час від часу комуністична адміністрація викопує трупи українських невинних людей, закатованих «Службою Безпеки» в Україні за другої світової війни, і влаштовує цим жертвам кривавого шаленства пишні похорони: коли б то були жертви комуністичних органів терору, то комуністи не відважились би на такі методи.

Зовсім ясно, що всякі деклямації ОУНівських ватажків на еміграції, мовляв, вони мають на своїм боці «народні маси» в Україні, викликають в населенні України, котре знає програму та неславні діла ОУНівців, тільки огиду й обурення.

Недавні події Чехословаччини й Угорщини показали визначну ролью творчої інтелігенції в визвольному русі народів під комуністичними режимами: студенти, письменники, журналісти дали почин для протестів проти диктатури і до них прилучилося робітництво і взагалі широкі маси людності. ОУНівські ватажки зовсім інакше уявляють собі «творчу революцію», котра, на їх думку повинна бути під їхнім керуванням. У цитованій книжці «Укра-

їнський Націоналізм» на ст. 89 писано, що під командою ОУН не будуть керувати «комітети балакунів і письменників або клуби й ради як за „визвольних” (так і стоїть у лапках!) революцій років 1789, 1848 або 1917»...

Це ж стиль фашизму: Муссоліні й Гітлер все виступали проти демократичних революцій, зокрема проти кличів «свобода, рівність і братерство», що були проголошені Великою Французькою Революцією 1789 р., яка дала почин теж і для визвольних рухів народів Європи. Вплив ідей Французької Революції і демократичної Революції Американської помітно в знаменитій «Історії Русів», що зміцнила національну свідомість Шевченка. Він писав: «Чи діждемося Вашингтона з святым і праведним законом?»

Ватажки ОУН, не мавши цивілізаційних впливів демократичної культури, наосліп пленталися за «ідеями» тиранів різних країн, оголосивши ввесь попередній демократичний розвиток 19 століття за «століття занепаду». І ці циніки закидають демократичним українським партіям, мовляв, вони залежали від чужих зразків і не мають ґрунту в нашому народі...

Кожний українець і українка, не засліплі пропагандою «гомініків груп», з тривогою дивляться на метушню людей вчорашиного дня на еміграції. Воїздівські «ідеї» були чужі українському народові й перед другою світовою війною і ще більше після ознайомлення з режимом фашизму Гітлера та практикою «визвольників» типу М. Лебедя з його «Службою Безпеки». Вождизм ОУН з його й досі непокараними злочинами не може знайти ґрунту в Україні. Ідея демократичного соціалізму з людським обличчям — це **політична програма**, що має силу в країнах, які перебувають під комуністичною диктатурою і ця ідея переможе.

Ватажки ОУН, що шукають вчорашиного дня, своїм баламутством затрують атмосферу української еміграції і свою метушнею дають матеріал Москві — вести пропаганду проти української визвольної ідеї в Україні і в світі: мовляв, українська еміграція скорилася перед «вождизмом». Деякі ватажки ОУН звертаються з своїми меморандами до різних урядів і міжнародних організацій, видають свою писанину на різних мовах. Вони самі знають, що вся та макулatura йде в мертвий архів у різних міністерствах, діставши оцінку примітивності. Якщо певні органи в різних державах використовують «фаховість» деяких ОУНівців у особливих ділянках і за це дають їм вигоди, то це не доказ «візнання» чи прихильності до України: «Твоя платить, моя стріляє», — казали китайські найманці свого часу.

Оцінюючи проблему — **Рідний Край та еміграція** —, можемо ствердити ще раз відому правду: коли емігранти не можуть

помогти своєму поневоленому народові в біді й боротьбі, то повинні своїй країні хоч не шкодити. На жаль, бачимо немало прикладів, коли деякі «шукачі щастя» своєю метушнею тільки підтверджують, що їхній «годинник» безнадійно спинився в момент їх переходу на чужину з рідного краю.

Яка ситуація є в поневоленій Україні? Суспільні верстви, що мали в своїх руках велику земельну власність і промислові підприємства, зникли. Маємо перед собою робітників фізичних і працівників духа — по містах і селах. Над ними — нова кляса панів — комуністична бюрократія з її апаратом терору. Як кожний режим, оснований на терорі, партійна диктатура мусить упасти. Чи захочуть народні маси вільної України передати чужим капіталістам (своїх нема) націоналізовані промислові підприємства, вернути тисячі гектарів землі потомкам колишніх поміщиків-Кочубеїв, Бобринських, Грохольських, Балащових, Ярошінських, Скоропадських і подібних? І чи український народ, що натерпівся під партійним комуністичним терором, погодиться підставити шию під ярмо іншої партійної диктатури з новим терором? Своєю пропагандою ОУН збаламутила немало простодушних, патріотично настроєних молодих людей. Відповіданість за це несуть зводителі в роді Донцова, що й досі ширить свою отруту в пресі гомінських груп. Вважаємо, що настала крайня пора для «ревізії» усієї історії, ідеології й убогої «політики» вождівських груп. В цій ревізії повинна взяти участь молодь, що виросла на чужині і не є обтяжена гріхами й помилками старшого покоління. Тільки еміграція, очищена від усякої «скверни», принесеної в українське суспільство «вождизмом», може знайти прихильність в народних масах поневоленої України і стати на допомогу своєму народові будувати вільне життя на рідній землі.

У Чехословаччині 1968 р. та на Угорщині в 1956 р. сталися типові події, що дають дороговказ і на майбутній розвиток в Україні. Ми бачили боротьбу між консервативними комуністами, виконавцями волі Москви, і «розчарованими комуністами», котрі шукали шляху до демократичного соціалізму. Російський імперіялізм дав перевагу «догматикам», за поразку заплатили своїми головами Імре Нодь і Пол Малетер, під терором армій «старшого брата» схилилася Чехословаччина. В сбоях цих збунтованих країнах не було сил, що могли б вернути їх до устрою «класичного капіталізму» або створити режим «вождизму», про який мріють і досі ватажки ОУН на еміграції. Боротьба за волю України буде довга і тяжка, але вона йде і переможе під кличами державної незалежності і демократичного соціалізму. Збанкутovanі ватажки вождизму доживатимуть віку на еміграції, як реліквії безголов'я, темноти й безглуздя, що стільки наробили шкоди українському народові своєю злочинною «ідеологією» та службою чужим інтересам.

К. Кордус

СУМНИЙ ЮВІЛЕЙ

З великим шумом відбувся в різних країнах українського розсіяння 40-літній ювілей Організації Українських Націоналістів (ОУН). В Америці, в Дітройті, відбувся «великий здвиг українців Америки й Канади» на спомин про ці роковини. Організатори маніфестації хотіли цим показати, мовляв, ОУН — це «всенародний рух», якому співчувають всі українці. З. Книш, промовець у Дітройті 2 серпня 1969 р., твердив, мовляв, джерела ОУНівського руху були в творчості Шевченка, Лесі Українки і Миколи Міхновського. («Свобода», 5. 8. 1969). Іншим джерелом ОУН мали б бути «визвольні змагання під час першої світової війни». Якось дивно чути, коли ОУНівці «родаються» до Шевченка, переконаного демократа, ворога всякого деспотизму й братовбивства («Обніміте, брати мої, найменшого брата!»). Не менше дивно, коли вони зловживають імени Лесі Українки, що створила ще в кінці 19 століття організацію під назвою «Українська Соціалдемократія» і була співробітницею української соціалдемократичної преси до кінця свого життя. Миколу Міхновського ОУНівці можуть уважати за свого політичного предка, але деяких ідей Міхновського ОУНівська преса боїться згадувати. Напр., Міхновський писав у ч. I, газеті «Самостійна Україна», Львів 1905 р.:

«Раз назавжди заявляємо, що нашим ідеалом є соціалістичний лад». За давнім звичаєм на ювілії ОУН говорено саможвальні фрази і кидано слова зневаги на адресу інших українських партій. Прим., О. Жданович твердив у своїй ювілейній промові, що українські політичні партії (мова про партії під польською окупацією перед 1939 роком) «або розпадались, або почали переходити від легальності до угодівства». Несвідомий читач може й повірить цим словам, але критичний читач хотів би фактів, бо цей закид всім партіям українським є негідна клевета. В цій доповіді п. Жданович говорив, мовляв, «ОУН дала хребет змаганням нації, визначила дальший хід подій національно-державного відродження»... Автор доповіді порівнює хаотичну діяльність ОУН з актами самостійності й соборності. («Свобода»)

да», ч. 142). Цей промовець ставить знак рівності між поширеними в Україні критичними писаннями українських патріотів з писаниною ОУНівських пропагандистів, що наслідували ідеї і стиль італійського дуче та німецького фюрера. Він повторює фразу ОУН: «Здобудеш українську державу, або згинеш в боротьбі за неї».

Знаємо, що не кожна смерть є оправдана. Коли немає ніяких шансів перемогти чи добитися результатів, то умирання недопоміжне. Пригадаємо, як полягли тисячі української молоді дивізії «Галичина» під Бродами в 1944 році: то був цвіт українського народу, молода інтелігенція, котру послали організатори дивізії під німецьку команду, коли вже видно було, що Гітлер програє війну, і в'язати долю України з Німеччиною було самоубивством. О. Жданович твердить, мовляв, українцям бракувало волі до боротьби в 1917—1921 рр. Він не відрізняє етапів в українській боротьбі за державність від 1917 р. Революція прискорює суспільний розвиток. Від брошури голови Укр. Центр. Ради М. Грушевського — «**Хто такі українці і чого вони хочуть**» — УНРеспубліка дійшла до опанування ідею незалежності широких мас народу.

Далі самохвальний промовець твердить, нібито ОУН «започаткувала духову революцію», дала «філософські основи буття» (?!), «виплекала культ героїзму»... Слухаючи або читаючи це, несвідома людина може подумати, що ОУН створила «нову добу» в історії України! О. Жданович твердить, мовляв, ідеологія ОУН лягла «в основу тих політичних організацій, що поставали й постають далі під червоною окупацією, домагаючись самостійності»... Ці слова запищуть собі КГБісти і кожному українцеві, теж членові компартії, що відважиться сказати слово в обороні прав нашого народу, «пришиють» зв'язок з «ідеологією» ОУН. Так робив колись Д. Донцов у своїй пресі у Львові, дощукуючись «фашизму» в протестах комуніста Хвильового й других проти російського імперіалізму, і знаємо, чим це кінчилося. О. Жданович захоплено пише про культ смерти, поширений в ідеології та «поезії» ОУН, неначе хоче збільшити число жертв українських під режимом Москви. Так робили Коновалець і ввесь «провід», посилаючи загітованих недолітків нападати на поштові контори під польським режимом, мовби для здобування коштів на «візвольну боротьбу», хоч каса ПУНу наповнялася щедрими дарами із бюджету німецьких розвідчих органів. Інакше не можна назвати цієї балаканини, як свідомою чи необдуманою провокацією проти українських патріотів в Україні (Жданович навіть імена називає!), з котрими він у своїй доповіді «братається». При кінці своєї доповіді автор патетично ставить питання:

«Чи можемо ми, ось тут присутні, допомогти країві?» І відповідає, що треба напружувати сили, «як завжди напружувала ОУН, завдяки чому увійшла до історії». Українці під комуністичним режимом скажуть, коли довідаються про таку «допомогу»: — Рятуй нас, Боже, від цих «приятелів», бо без них нам легше буде дати раду з ворогами-гнобителями...

Коли ОУНівці говорять про свою «ідеологію», то її джерело відоме: вона ворожа до демократії. Ідеологи ОУН сліпо наслідували італійських та німецьких фашистів. В своїй тактиці ОУНівці тримаються засади, що ціль виправдує засоби: так діють комуністи й фашисти всіх країн. Тому Є. Коновалець велів убивати навіть членів ОУН, що висловлювалися критично про діяльність «проводу». Факти безсудних мордерств є в книзі Костя Паньківського: «Роки німецької окупації», Нью-Йорк, 1965 р.). В час другої світової війни ОУНівці покололися і почали, згідно з «ідеологією», винищувати себе взаємно. «Ідеолог» ОУН, М. Сціборський учив:

«У виборі засобів визволення української нації націоналізм не обмежує себе ніякими „загально-людськими“ приписами справедливости, милосердя, гуманізму». («Націократія»). Коли інша група ОУН визнала в 1941 р., що Сціборський та інші ОУНівці некорисні для «визволення нації», то їх без усякого милосердя зліквідовано. Отже ідеологія ОУН падає на голови своїх авторів. ОУН, дійсно, «увійшла до історії», як відстрашуючий приклад негодяньщих засобів боротьби за визволення.

Восени 1930 р. по всій Польщі (теж і на окупованих українських територіях) поширилися підпали й інші саботажі в маєтностях польських землевласників. Ці підпали були в великій частині ділом самих власників, що хотіли одержати гроші від товариств забезпечення за свої шкоди. ОУНівці твердили, що ті підпали — діло їхне, що то була «революційна акція». Це дало притоку Пілсудському учинити розправу-«пацифікацію», від котрої потерпіли тисячі невинних українських людей, переважно активних у громадській роботі, що не мали нічого спільного з ОУН. ПУН хвалився після цього погromу:

«Наша ціль осягнена... Нанесено ворогові великі моральні й матеріальні втрати. Українці мають мінімальні втрати. Зате колosalні моральні втрати мають поляки». (Комунікат, виданий після пацифікації 1930 р.). Як відомо, польські пацифікатори не мали ніяких втрат, бо ОУНівці сиділи тихо, бачивши погром українських людей і майна. Але закордоном вони кричали про свої «успіхи» і цим пошкодили погромленим українцям і установам: Рада Ліги Націй у Женеві 30 січня 1932 р. осудила діяльність ОУН і тільки висловила жаль, що польський уряд не заплатив українцям за шкоди, зроблені «пацифікацією». Поль-

ські дипломати представили на міжнародному форумі матеріяли про фінансову й організаційну піддержку провідникам ОУН від німецької розвідки. «Кур'єр Цодзенни», що виходив у Krakowі, опублікував матеріяли про зв'язок Є. Коновалець з німецькими органами шпіонажу восени 1931 р. Коновалець заявив, що покличе польську редакцію до судової відповіданості, але на цьому й кінчилось.

Ватажки ОУНуважали, що в політиці всі і найбільш неморальні засоби дозволені. «Розбудова нації», орган ОУН, Прага, листопад-грудень 1930 р. писала: про «визвольну війну»:

«Того великого дня, що прийде, будемо без жалю... Не буде пощади ні великому ні малому... В війні тяжко піznати винного від невинного. Бoльшевики перше стріляли, а потім судили»... Так ОУН училася у російських бoльшевиків! В «Сурмі», в квітні 1930 р., дано директиву членам ОУН ширити в польській війську пропаганду анархізму й комунізму.

В 7 «заповіді» Декалогу українця-націоналіста написано: «Не завагайся виконати навіть найбільшого злочину, коли цього вимагатиме добро справи». Згідно з цим, ватажки ОУН посилали своїх підлеглих убивати українських патріотів, теж і членів ОУН, що відважувалися критикувати «провід». Так, з наказу Коновалець, убито 25 липня 1934 р. директора Академічної гімназії у Львові Івана Бабія, колишнього старшину Української Армії. Бабій не дозволив ширити в гімназії проклямацій ОУН, щоб польська влада не закрила школи. Митрополит А. Шептицький гостро засудив цей злочин ОУН:

«Якщо хочете зрадливо збивати тих, що противляться вашій роботі, прийдеться вам убивати всіх професорів, учителів, що працюють для української молоді, всіх батьків і матерей українських дітей, усіх наставників, провідників виховних інституцій, усіх політичних і громадських діячів». За критику «проводу» агенти вождя ОУН убили в квітні і в травні 1935 р. студентів: Марію Ковалюк, Мих. Копача і Володимира Мельника, (К. Паньківський, «Роки нім. окупації, ст. 140—141). «Ідеологи» ОУН писали, що «давні релігії захищані», тому «обов'язком нації є і буде створити нову віру, віру українського націоналізму». (Паньк., ст. 142). Це — малпування Гітлерової ідеології, що ставила на місце християнства свою «релігію» людоненависництва.

Простацька гра словами «національна революція» приводила ОУН під проводом Коновалець до дивних поглядів: мовляв, треба помагати тому, щоб усі українські партії, окрім ОУН, стали угодовиками щодо Польщі, бо тоді ОУН була б єдиною «революційною» партією...

Прихильний до ОУН «Укр. Голос», Перемишль, 24. 4. 1932 р.,

уважав за «злочинні намагання задержати природний розвій УНДО по шляху щораз більшої опортунізації», і атакував тих членів УНДО, що були проти угодової політики Василя Мудрого.

ОУН під командою Коновалця орієнтувалася на ті сили в Італії та Німеччині, що, ще до Гітлера, готувалися до творення «нового ладу» в світі. «Розбудова Нації», ч. 1—2, 1931 р. писала:

«На долю України та її спільників випала роль добитися такої радикальної зміни на Сході Європи, яка своєю чергою припадає на долю Німеччини, Італії та її прихильників у Центральній Європі». В пресі ОУН писано з величими похвалами на адресу фашистівських диктаторів і ширено культ «вождя» — Є. Коновалця. В цю партію налізло чимало польських і советських агентів, котрі навіть керували групами ОУН у Галичині, що убивали представників польської адміністрації. (Наприклад, Роман Бараповський у Львові).

До р. 1933, коли Гітлер прийшов до влади, ОУН не переносила своєї діяльності з Галичини за Збруч, хоч там комуністичний режим був далеко тяжчий ніж польський. Причина зрозуміла: Німеччина в той час була в союзі з СССР. Німецьке військо мало в Росії можливість розвивати свою техніку, що була заборонена Версайським мировим договором, і співпраця між російськими та німецькими розвідчими органами була дуже тісна. В цій системі діяли теж провідники ОУН. Польща була ворогом для Німеччини й Росії, і для ОУН Польща була головним гнобителем. Коли в Москві побачили, що Гітлер готовиться до війни, то рішили через своїх агентів в рядах ОУН знищити Коновалця, бо знали про його співпрацю з німецькими розвідчими органами.

Пауль Леверкюн, співробітник начальника німецької розвідки адмірала Канаріса, писав про «співпрацю з ОУН (Організація Українських Націоналістів), що її провідником був Коновалець, до якого адм. Канаріс мав особливу персональну прихильність». Після смерті Коновалця, — пише Леверкюн, — «провід в організації перейшов до Мельника і його головного прихильника Ріка Ярого, бувшого регулярного офіцера імперії... Після польського походу відділ розвідки (Абвер) у Кракові вступив у контакт з Степаном Бандерою..., який мав значне число сторонників, особливо між молодшими людьми, в Галицькій Україні». («Німецька Військова Розвідка — German Military Intelligence, Лондон, 1954, ст. 158—161). Леверкюн пише, що в час союзу між Сталіном і Гітлером (1939—1941 р.) японська розвідка взяла під свою опіку ОУН. З моменту походу німецького війська на схід в червні 1941 відновилася німецька «опіка» над ОУН. В той час уже настає розлам в ОУН на дві групи: ОУНм і ОУНб. Кожна шукала ласки у німецьких нацистів, кожна мала свого «вождя»

— кандидата на диктаторську владу в Україні, на зразок норвезького Квіслінга і хорватського Павеліча.

З приводу 40-ліття в Америці улаштувалася ювілейні віча теж ОУН (Бандери). Промовці декларували:

«Заходом ОУН під проводом Степана Бандери відновлено українську державність актом 30 червня 1941 р., з головою правління Ярославом Стецьком». («Свобода», 6. 8. 1969 р.). Не гірше за вождя ОУН, промовці ОУНб заявляють, що діяльність їхньої партії «зараз знаходить піддержку всього патріотичного громадянства в краю і на еміграції». «Каліф на одну годину» — так зв. „прем'єр“ Я. Стецько вжарив у промові на вічі ОУН в Торонто 29 червня 1969 р. таке:

«Проголошенням відновлення державності 30 червня 1941 р. ОУН дала орієнтир нації, всім поневоленим націям, що немає спільногого фронту з одним наїздником... проти іншого, але підняла фронт проти обох тираній — російської і німецької. Тим показала шлях західним демократіям... Едино революційна ОУН має ясну і чітку концепцію визволення..., всенациональне повстання. ОУН стала всеукраїнською соборною силою». («Шлях Перемоги», 20. 7. 69). Пан Стецько має неабияку фантазію. Насамперед в «акті 30 червня» говорилося не про відновлення, а про «створення» державності. В заявах, виданих у той час «творцями державності», на чолі з Стецьком, вони писали:

«Новоповстаюча Українська Держава буде тісно співдіяти з націонал-соціалістичною Німеччиною, що під проводом Вождя Адольфа Гітлера творить новий лад в Європі і світі та допомагає Українському народові визволитися з московської окупації». (Див. — К. Паньківський: «Від Держави до Комітету»). Це був той «шлях», який показала ОУН «західним демократіям» своїм «актом 30 червня». Це був «орієнтир» поневоленим народам і «фронт» проти німецького імперіалізму...

«Патріотична» пропаганда заповнила газети ОУНб з приводу 40-ліття ОУН. В різних варіантах проповідується — «Здобудеш або згинеш» (культ смерті) і загадуються «досягнення» ОУН: «Червень 1944 р. — створення революційного уряду України — Української Головної Визвольної Ради». (Питання: а де ж ділося «правління» Я. Стецька, «прем'єра 30 червня»?) «Спротив в Україні — це прямий або посередній вплив ОУН, її ідеї та боротьби». («Ш. П.», 20. 7. 69). Таким чином, слідом за «мірошниками», теж «бандуристи» перетендують, що їхні «ідеї» захоплюють українців під комуністичною диктатурою.

Ідеолог фашизму Д. Донцов дає «орієнтир» у «Шляху Перемоги», Мюнхен, 9. XI, 1969. Він навертає українців до сліпого послуху, як було в давніх релігійних орденах, хвалити фанатизм основника Ордену Єзуїтів Лойоли, прославляє противників демо-

кратичного парламентарного ладу — англійського Кромвелла, німецького Гітлера, російського Леніна, захоплюється жорстокістю диктаторів: «**Про право примінювати найгостріші засоби боротьби пише Гітлер**»... В цій газеті цитується декларація I з'їзду ОУН 1929 р.:

«ОУН ставить собі за завдання оздоровити відносини внутрі нації, викликати в українському народі державно-творчі зусилля... і забезпечити великий українській нації відповідне місце серед інших державних народів світу». Як ОУНівці «оздоровлювали» українське політичне життя і які були їхні «державно-творчі зусилля»?

Проголошення про «створення української держави» закінчується словами: «Слава героїчній німецькій армії та її фюрерові Адольфові Гітлерові! У своїх публікаціях ОУНб пропускає ці слова в «акті 30 червня». Це «струсева політика», що ховає голову в пісок в надії, що ніхто його не побачить. Гітлерові не були потрібні такі союзники, бо в його планах Україна мала стати німецькою колонією. Авторів «акту 30 червня» заарештовано 9 липня 1941 р. у Львові. Це був «почесний арешт», як пише американський історик Дж. Армстронг. («Укр. Націоналізм», ст. 83). Німецька група СС, що заарештувала Стецька й Ребета (Бандера був у Krakovі), мала при собі перекладача, визначного члена ОУН-мельника: то був Остап Чучкевич. В розколі ОУН мав руку відомий Ріко Ярий, давній німецький агент в рядах ОУН. В тих днях, коли український народ опинився «між двома безодніями» (слова гетьмана Мазепи в р. 1708), вожді розколеної ОУН все ж почали криваву усобицю, боротьбу за «владу». Злочинне шаленство виявилося і в партизанській війні. Коли Тарас Боровець-Бульба створив Українську Повстанську Армію для боротьби проти німецьких окупантів, то ОУНб під проводом Миколи Лебедя завзялася підпорядкувати собі всі повстанські групи терором і учинила замах на Бульбу. Це не вдалося, але дружину Бульби, взяту в неволю, замучила «Служба Безпеки». Учасник повстанського руху проти німців М. Скорупський пише в своїй книзі:

«Братовбивства, доконувані бандерівцями, роз'їдали український фронт». («У наступах і відступах», Чікаго, 1961, ст. 44). В тих обставинах, коли бандерівці в своїй пропаганді називали членів ОУНм зрадниками і убивали їх, де могли, в рядах ОУНм дивилися з задоволенням, як німецька поліція зліквідувала «Українську державу», що її проголосив Стецько у Львові. (Армстронг, ст. 87). Стецько з товариством, що проголосили «акт 30 червня», показали свій низький моральний рівень, учинивши обман митрополита Шептицького: гіерархові сказали, мовби згоду на проголошення «акту» ОУНівці одержали від німецького уряду.

Навіть лист митрополита в цій справі перекрутили діячі «уряду» Стецька своїм способом.

Партійницький фанатизм, жадоба влади за всяку ціну 'виявилися у ватажків ОУН особливо в повстанському русі. Якими методами велася боротьба за владу над повстанцями, свідчить учасник того руху: напавши на відділи УПА, створеної під проводом Бульби, ОУНб, під командою М. Лебедя (Рубан) приділила 'вояків «в різні бандерівські частини під поліційним додглядом. Старшини дістають свого „ангела“ із СБ з путом у кишені». (О. Шуляк, «В ім'я правди», Роттердам, 1947 р.) Путами душили тих повстанців, що мали самостійну думку і висловлювали її. О. Шуляк пише:

«Очевидно й ясно, що ні бійці, ані старшини УПА нічого спільногого з цими вбивствами не мали... Робили це виключно члени СБ за інструкціями Лебедя... Коли хтось із бійців УПА відважувався протестувати проти таких метод визвольної боротьби, то й на нього приходило путь СБ». Наслідком того, пише Шуляк, настала «компромітація пролитої крові і визвольної боротьби в цілому». Це масове братовбивство викликало глибоке розчарування в рядах повстанців і збудило ненависть до ОУН серед української людності. Не особи і їх характери рішали в цій трагедії, а загальна «ідеологія» ОУН, створена на зразок фашистських «дуче» і «фюрера». ОУНівці діяли згідно з «заповідями» Декалогу ОУН.

На ювілейних сходинах з нагоди 40-ліття ОУН несміливо пролунали голоси критичні чи самокритичні. Прим., один доповідач казав, що в час другої світової війни ОУН пережила «найбільшу кризу свого розбиття». Він визнає, що ОУН робила й робить помилки, і що «в першу чергу треба вирватись із обіймів минулого». Цей промовець ОУНм однак уважає, що ганебний Декалог ОУН «колись міг бути оправданий і потрібний». («Свобода», 5. 8. 69). Чи цим способом можна вирватись із «обіймів минулого»? Теж головний промовець ОУНм на ювілеї в Дітройті говорив про критику минулого ОУН: «Що є на потребу, — це безжалісна й щира переоцінка цінностей, шукання пристосування себе до духу доби і потреб рідних земель». («Свобода», ч. 143). Чи дух і потреби нашого народу в Україні такі, як собі уявляють ОУНівські ідеологи? Протест проти національного поневолення в Україні не йде під прaporом ОУН, розбітой братовбивством і різними чужими службами. Даремно твердить ОУНівський промовець, нібито «дія ОУН була закваскою сьогоднішніх процесів і подій» в Україні. ОУН у всіх своїх розсварених фракціях належить до «історії», которую ватажки записали братовбивствами та іншими ганебними ділами. На з'їзді в Дітройті говорилося, що, хоч були в ОУН кризи й розколи, «але

всі відлами служать тій самій меті, і ми віримо, що колись зійдемося разом усі в рамках одного українського націоналістичного руху», («Свобода», 6. 8. 69). З цього видно, що в ОУН немає переоцінки цінностей, там панує далі самохвалство. То ж не диво, коли вожді ОУН нарікають на байдужість молодого покоління до «віри» своїх батьків. Про це казав промовець у Дітройті:

«Може винні ми самі, що нашими методами еміграційної гризня за політичні кістки зогидили їй (молоді) політику» ...

Орган третьої фракції ОУН — «Укр. Самостійник» (Мюнхен, жовтень 1969) пише, що велика більшість української молоді, народженої на чужині, «зовсім не поділяє поглядів батьків» ... В більшості випадків молоді просто бунтуються проти декламованого патріотизму» ...

І «гризня» і «декламований патріотизм», поширеній серед ОУНівський «батьків», відганяють виховане в інших обставинах молоде покоління від українства. Але автори цих міркувань не відважуються сказати головного: молоді освічені українці, що виросли на чужині, читають теж історію ОУН і неодин може «ридає», довідавшись про невинно пролиту братню кров через шаленство «вождів» ОУН. Ці українці, «биті стидом» за «тяжкі діла» старшого покоління (яке робить великий шум на чужині), деколи відвертаються навіть від своєї національності. Молодь глибше відчуває, де правда й етика, а де пусті патріотичні фрази і фальшування минувшини та чорна політична спекуляція. І велика вина «вождів», що й досі не розуміють анахронізму своєї партії, створеної в обставинах польського окупаційного режиму і спертої на фінансову допомогу великої держави, котра зовсім не була заінтересована в створенні незалежної України. ОУН у Галичині намагалася знищити українське демократично організоване політичне життя, з погордою ставилася до культурної й господарської праці народних мас і манила людей мрією «національної революції», для котрої не було підстав: навіть, коли б удалося чудом прогнати польських окупантів, то зараз прийшла б російська армія. Недобитки ОУН провадять свою ґальванізацію на чужині патріотичними фразами і самохвалою, мовляв, за їх «ідеями» стоїть український народ в Україні. Навіть теоретично можна ствердити: нація, що терпить під ярмом чужої партійної диктатури, не схоче надягати на себе ярмо «рідної» партійної диктатури.

ОУНівці лишилися «вождистами», як були й 40 років тому. У своєму «Укр. Самостійнику» 5 лютого 1950 р. повчав Ст. Бандера своїх вірних:

«Починаючи від 1945 р., різні коньюнктуристи, роблячи з себе речників «демократизму», намагаються втягнути українську самостійницьку політику в таку ж саму гру в демократію, яка

відбувається на міжнародному форумі... Справжнім мотивом того галасування про демократію не були дійсні потреби українського визвольного руху й українське ество (значить, українська людина від природи антидемократична?), а безkritичне сприймання й бажання уподібнитися до зовнішнього світу, до актуальної моди». Так: Бандера хотів лишитися при давній диктаторській «моді» в стилі Адольфа Гітлера. І далі Бандера писав: «Великого значення набирає розрізнення поміж владиствою, повною програмою, на якій мобілізується і формується власні сили, (це значить — програма однопартійної диктатури — Ред.) і політично-пропагандистською тактикою на окремих відтинках». Отже — пропаганду в світі треба вести під маскою «демократизму», а в своїй партії берегти диктаторські ідеали ОУН...

Третя фракція, на чолі з М. Лебедем, не святкувала 40-ліття ОУН. Тільки в «Укр. Самостійнику», вересень і жовтень 1969 р., писав Р. Ільницький про діяльність ОУНівців в час другої світової війни й повторив давнє твердження, неначе ОУН спирається «виключно на сили українського народу». Автор «забув» і про Канаріса і про М. Лебедя в «Вишкільній Сотні ОУН» у Закопаному в 1939—1940 р., де діяв «льойтнант Вільний» (М. Лебедь), як командант, під опікою інструкторів Гестапо: ця «наука» потім була корисна Лебедеві як начальникові СБ в Волинських лісах, тільки «пuto» було мабуть його «національним» винаходом... Тепер ОУНз, під проводом Лебедя, пише про свій «демократизм», хоч у запасі має УГВР (ніби «підземний уряд України»), що не має з демократизмом нічого спільного.

Закінчуєчи цю сумну повісті, доводиться з жалем ствердити, що ОУНівські ватажки, мавши великі матеріальні засоби, зуміли збаламутити чимало ідеалістично настроєних, жертвенних молодих українців перед другою світовою війною. Цю молодь провідники ОУН посилали умирати часто без усякої потреби, бо в ОУН «культ героїчної смерті» став політичною хворобою. Щирі молоді душі мусіли виконувати злочини братобивства, як ім веліли жадні крові «вожді». Не можна винуватити цих заблуканих душ, запаморочених фашистівською пропагандою. Але вина невикуплена тяжить на тих, що видавали накази убивати, без суду й милосердя, «винного й невиного». Але суд і кара прийде і на «найбільших держиморд», хочби як вони тепер на чужині виступали під маскою «демократів» і «національних героїв». Коли хочемо бути цивілізованою нацією, то злочинів не можемо терпіти. Довголітній член ОУН Микита Косаківський, розчарований діяльністю провідників, писав про ОУН у спомині «З недавнього минулого» (Лондон, 1965):

«Минуле ОУН було нещастям тисяч і тисяч добрих українських людей». Наведені тут факти свідчать, що ОУНівці мусіли б

зробити **справжнію** переоцінку свого минулого і не баламутити людей фальшивою пропагандою. Виховані в дусі послуху й фанатизму, провідники ОУН напевне підіймуть крик, що «непатріотично» описувати їхні лихі діла, бо це використають вороги... Але мусять пам'ятати, що вони живуть у демократичних країнах, де критика належить до основ вільного ладу. Вагу критики нашої минувшини добре розумів Т. Шевченко, коли радив землякам: «Все розберіть та й спітайте тоді себе: що ми? чиї діти? Яких батьків? Ким? за що закуті?». Поет вимагав пильного досліду нашої історії: «Не мінайте ані титла, ніже тії коми! За цією порадою, кожний українець і українка і особливо ті, що вірили й вірять пропаганді ОУН, нехай подумають над фактами і критично поставляться до минувшини ОУН.

Наприкінці слід звернути увагу на яловість і неоригінальність ОУН у ділянці культури. В поезії й прозі, в науці ідеологи й адепти ОУН нічого визначного не дали: самі переспіви чужих ідей з поля італійського та німецького фашизму, бомбастичні «героїчні» фрази, фальшування історії й сучасності в публіцистиці, чого майстром і учителем для ОУНівців був Д. Донцов. Це ж він перед 2 світовою війною видав цілу серію біографій фашистівських вождів від Гітлера до Салазара у Львові для «політичної освіти» ОУНівських ватажків і підлеглої їм «маси».

Порівняння цього голого поля ОУН з культурною і мистецькою творчістю покоління, що стояло на позиціях демократичного соціалізму, показує, яку величезну шкоду учинили «вождівські ідеї» українському народові. В 1970 році минуло 80-ліття Української Радикальної Партії, яку створили Іван Франко, Мих. Павлик та інші в 1890 році, з допомогою М. Драгоманова. Ця партія мала соціалістичну програму. В 1899 р. створено в Галичині Українську Соціалдемократичну Партію, а в 1900 році засновано Революційну Українську Партію на Наддніпрянщині, що в 1905 році прийняла назву — «Українська Соціалдемократична Робітнича Партія». Рух демократичного соціалізму дав українській культурі Івана Франка, Лесю Українку, Панаса Мирного, В. Стефаника, Мих. Коцюбинського, Вол. Винниченка, імена, що були б окрасою літератури кожного європейського народу.

«Партійна література» і «партійна наука» ОУН викривила її загальмувала розвиток українських талантів, відірвала їх від рідного ґрунту, пославши в «науку» до творців і хвалителів диктатури. Це — непростимий гріх ватажків ОУН, найтяжчий гріх проти вільного духа і вільної творчості. Зневага до фактів, до історичної правди, фальшування навіть власної «історії», ширення легенд про «непомильність» ОУН, погорда до етичних зasad, все це й досі живе в практиці ватажків ОУН і труїть життя на чужині. Ці якості ОУН не мають будучності в Україні.

П. Феденко

ІСТОРИЧНЕ КОРІННЯ БОЛЬШЕВИЗМУ

(З приводу століття Леніна)

В 1970 р. комуністичні партії в цілому світі відзначають століття творця большевицького руху — Леніна. Большевізм — комунізм тепер опанував велику частину світу, він став рухом міжнародним. Однак насіння большевизму знайшло вперше ґрунт у Росії-Московщині і відтіль цей рух поширився в інших країнах світу.

Чому большевізм знайшов у Росії придатний ґрунт для свого розвитку й перемоги? На це дають нам відповідь російські письменники, історики, соціологи, політичні діячі. Історик В. Ключевський писав, що в розвитку Росії-Московщини були «європейські недотягнення» (недоліки): ця держава не догнала країн Західної Європи від часу реформ царя Петра I, була країною відсталого господарства і недорозвинена політично. В Росії було кріпацтво до 1861 року і панував самодержавний режим до 1917 р. Освіта народних мас була на дуже низькому рівні, промисловість залежала від закордонних капіталів, хліборобство, через недостачу землі і непідготованість селян до раціонального господарювання, не давало (особливо на Московщині) засобів для прожитку. Робітники в містах і по селах, в панських економіях, були віддані на безоглядну експлуатацію, власники підприємств цих людей «ставили за скотів», як писав І. Котляревський у своїй «Енеїді».

В цій деспотично керованій країні державний апарат був переповнений всякого роду хабарниками і насильниками, які були в своїй адміністративній діяльності «маленькими тиранами». Люди з освітою і добрым серцем не хотіли миритися з царським режимом, але вони не мали сили, щоб цей деспотизм знищити. Цenzура не дозволяла людям освіченим критикувати царський режим в пресі; уряд забороняв політичні організації, тайна поліція контролювала діяльність громадян, що стояли в опозиції до режиму. Деякі люди з аристократії, що пізнали вільніше життя в Західній Європі, бачили недостачі російського режиму і писали про них в Росії або, ставши емігрантами.

Приміром, П'єтр Чаадаєв (1794—1856) писав про Росію:

«Вся історія цього народу цілком складається із одної низки послідовних зречень (прав) на користь своїх володарів. Кожний знає, що в Росії є кріпацтво, але далеко не всім відома його справжня природа, його значення і питома вага в суспільному устрої країни... Якщо вам потрібні докази, то гляньте лише на вільну людину в Росії і ви не побачите ніякої помітної різниці між нею і рабом. Говорячи про Росію, постійно уявляють, неначе говорять про таку саму державу, як і інші; в дійсності це зовсім не так. Росія — цілий особливий світ, покірний волі, самоволі, фантазії однієї людини, чи зветься вона Петром, Іваном, — це байдуже: при всіх обставинах це однаково уосіблення самоволі. Всупереч усім законам людського співжиття, Росія йде тільки в напрямі свого власного поневолення і поневолення всіх сусідніх народів».

Поет Александр Пушкин писав до свого приятеля Чаадаєва в 1836 році: «Наше суспільне життя — річ смутна. ... Відсутність громадської думки, байдужість до всього, що зветься повинністю, справедливістю і правдою, ця цинічна погорда до людської думки і гідності — воїстину можуть привести до розпачу».

Емігрант Александр Герцен (1812—1870) писав про царську імперію:

«Що ж то нарешті за потвора, що зветься Росією, котрій треба стільки жертв і котра дає своїм дітям тільки смутний вибір — загинути морально в середовищі, ворожому всьому людству, або умерти на світанку свого життя? Ця пучина без дна, де потопають найліпші пливаки, де зникають найбільші зусилля, найбільші таланти, найбільші здібності раніше, ніж би чогонебудь досягнути». Герцен висловив острах, що в Росії, в якій здавна панував деспотичний режим, неволя може перемогти зародки вільного руху:

«Довге рабство — факт не випадковий, воно, мабуть, відповідає якійсь особливості національного характеру. Ця особливість може бути знищена, переможена іншими, але може побідити й вона».

Поет Михаїл Лермонтов писав у 1838 році про своїх земляків:

«К добру и злу постыдно равнодушны,
в начале поприща мы вянем без борьбы;
перед опасностью позорно малодушны,
и перед властию — презренные рабы» ...

Сучасник Шевченка Чернишевський писав подібними словами про Росію: «Убога нація! Нація рабів, — згори додолу всі всуміш раби».

Французький дипломат маркіз де Кюстін, що прожив рік 1839 в Росії, писав про «европейські недотягнення» Росії в своїй знаменитій книзі, котра й тепер заборонена в ССР. Кюстін ствердив, що в Росії середня кляса — купці, письменники, артисти та інші особи вільних професій були нечисленні і не мали впливу в суспільстві. «Немає адвокатів у країні, де немає справедливості». І він додає: «Де знайти цю середню клясу, котра дає силу державі і без якої народ це тільки отара під наглядом добре видресованих сторожів-собак?» Кюстін переповідає свою розмову з освіченим російським аристократом, котрий ствердив «европейські недотягнення» в суспільному розвитку Росії. Той князь казав:

«Повний деспотизм, котрий у нас панує, був створений в той момент, коли кріпацтво було ліквідоване в решті Європи». Людність Московщини після наїзду монголів попала перше в неволю завойовників, а потім в неволю під своїми князями: «З того часу кріпацтво запанувало там не тільки фактично, а як конституційний закон суспільства». Цей «закон рабства» наложив печать на людність царської Росії. Кюстін описує поведінку російських придворних-аристократів при зустрічі з наслідником царського трону:

«Що мене насамперед вразило, бачивши російських придворних в їх службі, це те, що вони виконують свою повинність великих панів з надзвичайним низькопоклонством; вони свого роду раби вищого рівня. Але зараз, коли наслідник відійшов, вони мають вільний тон, рішучі манери, вільний вираз, і це стояло в мало приемному контрасті до їх повного самозаперечення, котре вони виявляли перед хвилиною. Словом сказавши, серед усієї цієї дружини наслідника царського трону панували звичаї прислужництва, однакові у панів і лакеїв».

Погляд освічених українців кінця 18 і початку 19 віків на Московщину знаходимо в відомій «Історії Русов или Малої Росії». Автор згадує переговори уряду України з московськими послами 1654 р. і вкладає в уста полковника Богуна протест проти унії з Московчиною:

«В народі московським панує безвихідне рабство у найвищій мірі... У них, окрім Божого й царського, нічого власного немає і бути не може... Людей, на їх думку, створено буцімби на те, щоб у світі нічого не мали, а лише рабствували. Самі вельможі та бояри московські титулуються звичайно царськими рабами... Що ж до простого народу, то всіх їх уважають за кріпаків»... Тих кріпаків — мужчин, жінок і дітей «продажають на ярмарках і в домах їхні власники й господарі нарівні з скотом... Словом сказавши, об'єднатися з таким поневоленим народом це те саме, що кинутися із огню в полу́м'я».

Мих. Драгоманів, творець новітньої української політичної ідеології, назвав перебування українського народу під пануванням московських царів «пропащим часом». Драгоманів полемізував як з російськими реакціонерами-монархістами, так і з російськими революцінерами-соціялістами, котрі в своєму централізмі йшли слідами царських обrusителів. Драгоманів писав, що у російських революцінерів відомий клич — «Пролетарі всіх країн, єднайтесь» — фактично перетворився на: «Неросійські народи Росії, ставайте росіянами»... Російським соціялістам Драгоманів закидає «якобінство», політичний централізм, прямування до партійної диктатури. Аналізуючи ідеологію та діяльність революційної Партії «Народна Воля», Драгоманів прокував гірку долю для людності, коли вона попаде під владу такої партії після упадку царського режиму.

Нахил російських революціонерів до централізму й диктатури відзначив свого часу також А. Герцен у своїй праці «Розвиток революційних ідей в Росії»:

«Помічено, що опозиція, котра бореться з урядом, завсіди має щось із його характеру, але в оберненому розумінні... Комунізм — це російське самодержавство навпаки».

Через заборону політичних та всяких організацій в царській Росії не могла розвинутися вільна громадська думка, культурна відсталість народних мас виключала їх із участі в суспільному житті. Тимто серед інтелігенції в Росії була поширенна надія на провідну, рішальну ролю в суспільному житті окремих сильних одиниць або невеликих груп, котрі, вірилося, могли б прискорити поступ народних мас, помогти їм не тільки догнати, але й випередити народи вищого культурного рівня.

У російських інтелігентів ствердження культурної і всякої іншої відсталості Росії давало часто несподіваний результат: переконання, що Росія може сказати світові «нове слово», показати шлях до кращих форм суспільного життя. Так, в 1778 р. російський письменник Фонвізін писав із Франції до свого приятеля:

«Якщо тут почали жити раніше нас, то врешті ми, що починаємо жити, можемо дати собі таку форму, яку скочемо, і уникнемо тих невигід і зла, котрі тут закорінилися... Я думаю, що той, хто родиться, щасливіший від того, що умирає». Це мабуть перша заява росіяніна-інтелігента про Західну Європу, як засуджену на замиряння від «старости», і що «новонароджена» Росія створить нову «форму» суспільного життя, ліпшу від західно-європейських. У багатьох російських інтелігентів поряд з осудом безправства, відсталости і всякого неподобства, що були в царській Росії, жила віра в історичну місію російського народу стати в будучності передовою нацією в світі.

«Славянофіл» Хомяков писав, що Росія «почорніла в судах від чорної неправди і затаврована ярмом рабства». Але ця Росія «вибрана» (Богом чи історією) для якоїсь надзвичайної і почесної місії... Цей національно-російський месіянізм знаходимо у російських консерватистів-славянофілів, що ідеалізували суспільний устрій Московського царства перед реформами царя Петра I, і у «західників», котрі високо ставили культурній і політичні досягнення передових народів Західної Європи. Так, критик Віссаріон Белінський, прославляючи реформи Петра I, писав, що цей цар дав російському народові «душу живу, і замирає дух при думці про неосяжно велику судьбу, що жде народ Петра». А. Герцен, що з ненависти до царського деспотизму покинув Росію і на еміграції вів пропаганду проти цієї «потвори», дійшов до переконання, що селянська примітивна громада («община-мир») на Московщині буде основою соціалістичного устрою: мовляв, сільська громада дасть можливість обминути пролетаризацію людности, безробіття і всякі невигоди капіталізму, які в той час бачив Герцен в індустріальних країнах Західної Європи. Герцен був основником російського «народництва», котре жило ілюзіями, що Росія може «обминути» капіталізм і дійти до соціалізму безпосередньо від сільської громади. Цю віру мали теж Н. Чернишевський, М. Bakунін і багато інших російських революціонерів-соціалістів і анархістів. Чернишевський писав, що Росія може «перескочити» капіталістичну стадію господарського розвитку, а Bakунін вірив, що в кожній країні можна створити соціалістичний лад, зруйнувавши державу і давши міським і сільським громадам організувати господарство по своїй волі.

Проти цих ілюзій виступили прихильники Маркса й Енгельса. Віру російських народників, що відстала економічно Росія стоїть близче до соціалізму ніж індустріальні країни Західної Європи, Енгельс називав неуцтвом:

«Той, хто каже, що революція може бути здійснена в країні, де немає ні пролетаріату ні буржуазії, доказує цим, що він ще має навчитися азбуки соціалізму», — писав він, критикуючи погляди П. Ткачова.

Володимир Ульянов-Ленін замолоду пильно вивчав писання російських народників, зокрема твори Чернишевського і Ткачова, хоч сам себе уважав за найвірнішого послідовника марксизму. Коли він вперше приїхав на захід, в Швейцарію (1895 р.), то захоплювався зокрема статтями Ткачова, друкованими в різних часописах на еміграції. Ленін з великою пошаною писав про діяльність Ткачова в своїй книжці «Що робити», виданій уперше 1902 р.:

«Підготована проповіддю Ткачова і здійснена через „застра-

шуючий” і дійсно застрашивши терор спроба захопити владу була велична». (Ленін, Твори, т. 5, 1953 р., ст. 173). «Марксист» Ленін писав у цитованій книжці про «попередників російської соціалдемократії» — Герцена, Белінського, Чернишевського та інших. Ці «попередники» і зокрема Ткачов дали основу для ідей, котрі Ленін проповідував і котрі він пробував здійснити.

Російський революціонер Ніколай Спешнев (1821—1882) виробив таку програму для здійснення соціалізму в Росії: має бути створений центральний комітет для організації і керування революційним рухом; після успіху революції має бути створена диктатура революційної партії; мусить бути дана заохота для колективізації сільського господарства. (F. Venturi, Roots of Revolution, ст. 87).

Ткачов мав вплив на ідеологію революційної організації, що звалася «Молода Росія». В проклямації «Молодої Росії», виданій 1862 р., писано з похвалою про терор партії якобінців за Великої Французької Революції, і що російські революціонери, скинувши самодержавний режим, «мусять зберегти теперішню централізацію уряду». Цей уряд мав би завести соціалістичний лад як найшвидче. Революційна партія Росії «мусить взяти диктатуру в свої руки... Вибори до державного парламенту мають відбутися під наглядом революційного уряду, котрий забезпечить, щоб ніякі сторонники старого режиму, якщо вони ще при житті, не мали впливу на склад нового парламенту».

Партія французьких якобінців, що мала диктатуру за Великої Французької Революції, стала взірцем для Ткачова, Леніна та інших російських революціонерів. Ткачовуважав, що провід в революційних подіях у Росії належить соціалістичній інтелігенції. Вона використає вигідну ситуацію Росії:

«Ясно, наш народ, не вважаючи на свою простоту, стоїть незмірно близче до соціалізму, ніж народи Західної Європи, хоч ці більш освічені за народ Росії», — писав Ткачов. Недорозвиненість господарського й суспільного життя Росії під царським режимом Ткачовуважав за вигоду для революційного руху: мовляв, у такій країні, котра не має ні буржуазії ні пролетаріату, революціонери вестимуть боротьбу «тільки проти власників політичної влади, бо влада капіталу знаходиться досі в зародку». Ткачов боявся, що незабаром капіталістичне господарство розвинеться в Росії настільки, що новостворена буржуазія здобуде великий вплив у суспільстві і стане перешкодою для соціалістичної революції, бо поряд з буржуазією твориться група заможних селян («кулаків», — писав Ткачов). Через те, — писав він, — «ми не можемо ждати... Тепер або щонайменше скоро — або ніколи». Революція без активної участі народних мас, на думку Ткачова, не може мати успіху, але керування

революційним процесом і будівництво соціалізму може здійснити тільки революційна інтелігенція, меншість:

«Народ необхідний чинник соціальної революції, але тільки тоді, коли революційна меншість візьме в свої руки справу цієї революції. Революційна меншість, уживаючи своїх сил, свого авторитету, поступово вносить комуністичні елементи в обставини народного життя».

Ленін прийняв ці погляди Ткачова, повторював їх у своїх статтях і промовах і ними керувався в практичній діяльності. Він писав 1902 р., що соціалістичної свідомості у робітників не могло бути: «Клясова політична свідомість може бути принесена робітникам **тільки зовні**». Клясову політичну свідомість та ідею соціалізму, по слову Леніна, дають робітникам «освічені представники заможних кляс, інтелігенція». Поліпшення матеріального життя робітників не інтересувало Леніна, він вороже ставився до професійних спілок, котрі дбають за господарські вигоди трудящих. Він писав, що профспілки ведуть до «ідейного поневолення робітників буржуазією»... Ленін боявся, що поліпшення матеріального життя робітників відверне їх від активної участі в боротьбі з царським режимом. Економічну боротьбу робітників Ленін хотів використати «для організації робітників у революційну партію». Цю партію Ленін називав «авангардом пролетаріату», або «партією професійних революціонерів». Така партія, писав Ленін, творить у суспільстві меншість, але їй має належати «диктатура пролетаріату».

Пропагатор марксизму в Росії Г. Плеханов, добре розумів недостачі розвитку Росії, порівняно з країнами Західної Європи. Цитуючи слова Фонвізіна про завдання російської інтелігенції дати свою «форму» суспільству Росії, Плеханов зазначив, що подібні ідеї про ролю меншості є теж у Чаадаєва, Герцена і Чернишевського:

«В кожній відмінності цієї основної формули «ми» означає не народну масу, а ту частину населення, котра уважається за керівницю народу».

Право давати «форму» суспільному розвиткові народів бувшої царської Росії Ленін приділив своїй партії «професійних революціонерів». Ця меншість, як у Ткачова, мусить «виховувати» підлеглу людність різними методами, теж і терором, до «соціалістичного будівництва»... Подібно до Ткачова, Ленін уважав за вигоду для його партії те, що царська Росія не мала закоріненого капіталізму, що ця країна була «найслабшою ланкою» в світовій капіталістичній системі: в такій країні легше захопити владу ніж в державах, де є давній капіталізм. Захопивши владу 1917 р., Ленін мав надію на скору перемогу комуністичної революції в індустріальних країнах Західної Єв-

ропи. Але то була ілюзія. Тому Ленін вернувся до давньої віри народників, що революційна партія здібна створити соціалістичний лад в відсталій країні. Мовляв, коли є рішуча партія «професійних революціонерів», то для неї немає ніяких непереможних перешкод.

Все, чим відрізняється більшевизм від західного демократичного соціалізму, мало коріння в російському ґрунті, в теоріях Ткачова, Чернишевського, Бакуніна і т. д. Диктатура революційної партії, що творить меншість у народі; централізм; терор; негайне «введення соціалізму» декретами і насильством; погорда до людської гідності; фанатична віра в особливе призначення російських революціонерів в світі (месіянізм) — все риси, більшевизму, які знаходимо у російських попередників Леніна. Коли Ленін посилается на слова Маркса про «диктатуру пролетаріату», то це не значить, що російські революціонери цей клич прийняли тільки від Маркса, чи від французького революціонера Блянкі. Бувший приятель Леніна Н. Валентинов-Вольський цитує лист одного із провідників «Молодої Росії» Заічневського, котрий був автором проклямації з р. 1862, з програмою диктатури революційної партії. Заічневський писав: «Маркситини ми тоді ще не читали»... («Встречи с Лениным», Н.-Йорк, 1953). Валентинов згадує теж слова Леніна, що він високо цінив ідеї Чернишевського. Ленін казав про Чернишевського: «Він мене глибоко переорав», тобто перетворив його погляди.

Ленін був безоглядний у боротьбі за владу,уважав, що в політиці всі засоби дозволені. Для досягнення цілі — «диктатури пролетаріату» — (диктатури партії професійних революціонерів) Ленін радив комуністам користатися всякими хитрощами, обманом, насильством, терором. В цьому його попередниками були: Бакунін, Нечаєв, Ткачов. Ленін просто переказує слова «Революційного Катехизиса», що його склав Нечаєв 1869 р. В тому «Катехизисі» писано, що революціонер «ненавидить всі почування і сучасну суспільну моральність. Моральне для нього тільки те, що сприяє перемозі революції. Неморальне і злочинне все, що їй перешкоджає». Ткачов у своїх статтях нераз похвально писав про Маккіявелі, що відкидав всякі етичні норми в політиці.

Слід згадати повну схожість між поглядами Леніна і Ткачова на національне питання. Ткачов писав у журналі «Набат» (1878 р., Швайцарія), що проблема національностей в «окраїнах» Росії має бути підпорядкована цілям революції. Він вірив, що «індивідуальні різнації, зокрема племенні й національні зникнуть... Національний принцип не є згідний з зasadами соціалістичної революції; перший мусить бути пожертвований для других». Ткачов відкидав право неросійських народів царської

імперії творити власні соціялістичні партії: мовляв, «не може бути якутського соціалізму, малоросійського соціалізму, грузинського соціалізму і т. д., так як не може бути якутської і т. д. геометрії». Всі національності мусять злитися в спільну людську родину, — писав Ткачов.

Особливу увагу Ткачов присвятив українському соціялістичному рухові того часу:

«Щирі соціалісти, українофили, повинні назавжди відмовитися від своїх націоналістичних утопій». Це значило, що українці мали б відмовитися від творення своїх незалежних соціялістичних організацій. Хто знає «теорію національного питання» Леніна, той може ствердити, що Ленін майже тими самими словами засуджував українських соціалдемократів, котрі обстоювали незалежність своєї партії.

Упадок царського режиму в 1917 році використав Ленін для захоплення влади в Росії. Це зроблено засобами, про які писав на еміграції Ткачов, і які Ленін вивчав і радив своїм партійцям студіювати. Він мав погорду до народних мас та їх інтересів, і в цьому був продуктом суспільства, в якому виростав. Син шляхтича-поміщика, Ленін пристав до революційного руху з наміром створити в Росії диктатуру ним створеної партії «професійних революціонерів» і поширити революційний рух на цілий світ. Письменник М. Гор'кий писав у 1917 році, після большевицького перевороту, що у Леніна не було співчуття до народних мас:

«Ленін — це вождь і російський дворянин, котрому не бракує духових рис цього зникаючого стану. Ось чому він вірить, що має право зробити жорстокий досвід над російським народом. Вичерпаний і зруйнований війною, народ уже заплатив за цей експеримент тисячами життя і буде платити ще десятками тисяч. Ця неминуча трагедія не турбує Леніна, невільника догми. Життя в його складності йому невідоме. Він не знає народних мас, бо ніколи між ними не жив... Для Леніна і його товаришів робітнича кляса це те, що руда для металурга. Давай подивимось, чи вдасться вилити із цієї розтопленої руди в даних обставинах соціалістичну державу. Мабуть не вдасться, але чом не спробувати? Чим рискує Ленін, коли цей експеримент не вдасться?

Вже згадувано попереду про риси політичного мессіанізму у російських революціонерів, попередників большевизму. Цей мессіанізм знаходимо ще в давній Московщині, що мала теорію «Москви — Третього Риму», як єдиної в світі столиці чистого православ'я. Навіть на православних українців дивилися в той час у Москві з підозрінням, бо у нас хрестили дітей, обливаючи їх водою, а не потопляли, як це вимагав обряд на Московщині.

Тому говорилося про «обливанську ересь» і деколи домагалися «перехрещувати» українців у Москві за тамошнім обрядом... Ці претенсії московського «універсального православія» йшли так далеко, що, напр., цар Алексей в 1656 р. писав у листі до міщен Могилєва на Білій Русі, щоб змінили свій зовнішній вигляд перед його приїздом: «хохли (чуби) ваші пострижіть».

Традиційне стремління до «єдинообразія» (це вираз київського генерал-губернатора Михайла Драгомирова, що мав українські симпатії) вийшло наяв і в російському большевизмі, особливо після створення комуністичної диктатури в Росії. Комуністичний Інтернаціонал з столицею в Москві мав стати центром комуністичної «правовірності», обов'язкової для компартій усього світу. Теж «доктрина Брежнєва», що дає «право» Москві силою завертати до комуністичної ортодоксії заблуканих овечок (Угорщина, Чехословаччина) і диктувати їм, як треба розуміти комунізм, це нове видання теорії «Москва — Третій Рим». А хто не послухає, тому стрижуть «чуби» навіть з головою...

Цікаво відзначити погляд Л. Троцького на большевізм, коли він ще не належав до партії Леніна і гостро критикував «екстремізм». В листі до голландської соціалістки Г. Роланд Голст Троцький в 1916 році писав про обумовленість большевицького напряму історичним розвитком Росії, її відсталістю:

«Російський екстремізм — це продукт аморфного і некультурного середовища, де перший історичний рух пролетаріату природно вимагає спрощення і вульгаризації теорії і політики». Про диктаторські методи Леніна Троцький писав: «Ленінізм — це виключення всякої колективності». (*International Review of Social History*, Vol. XIV, Part 2, Amsterdam, 1969).

Однак після революції 1917 р. Троцький взяв активну участь в вульгаризації теорії і політики, приставши до большевицької партії. Перемогла російська історична традиція...

Д. Петрівський

ЛЮДОЛОВИ

Не якісь там татарські 16—18 століть, і не гітлерівські 1941—1944 рр., а свої таки, українські, з претенсіями на примат українського патріотизму — визначні члени ОУН. Час і місце — Відень, весна і літо 1939 року.

Мадярська окупація була трагедією Карпатської України. Будапешт вирішив знищити український рух на Закарпатті, стероризувати українське населення.

Всіх українців поставлено поза законом. Варт якомусь мадярові, чи мадяронові вказати на когось як на українця, як він вже арештований, битий, вкинений до в'язниці, де всіх в'язнів б'ють, хто хоче і скільки хоче. Кого арештували як січовика, того хвилини пораховані; трупи розстріляних без суду лежали і в полі за Хустом і в самому Хусті. За переховування січовиків проголошено розстріл цілої родини переховувачів. Арештовували людей дома, на вулиці, в крамницях, в чергах примусових регистрацій. За браком місця, для арештованих в Хусті створено тимчасовий концентрак в недалекому селі. Донощиками були мадяри, мадярони, москвофіли. Одного разу я помітив, що хтось за меню слідкує; озирнувшись, побачив запеклого ужгородського москвофіла. Але якось пощастило сховатись до великої крамниці Багі, що мала кілька виходів. Дома я майже не очував, все десь переховувався. Мого співмешканця інж. Івана Грушевського арештували на праці в банку і посадили до в'язниці. За мною приходили кілька разів, але, на щастя, в моїй відсутності.

Для евакуації всіх небажаних чужинців, що залишилися в Карпатській Україні, головно чехів, а за ними по кількості українців, утворено, і мадярами легалізовано, евакуаційні комісії чеську і українську. Цю останню, мабуть, за допомогою інтервенцією колишнього німецького консула при владі Карпатської України Гофмана. Він співчував переслідуванням і помогав, навіть переступаючи межі своєї консульської компетенції. Так, на прохання родини Кукурудзів, що під страхом смертної карти переховувала в себе січовика, консул взяв січовика на кілька день в консулат, виробив йому необхідні документи і

власним автом відвіз до Кошиць, а відтіля потягом послав до Відня.

Мене врятував від арешту голова української евакуаційної комісії проф. Володимир Бирчак. Він записав мене на виїзд першим евакуаційним потягом, що мав від'їхати 4 квітня. В Празі, зайдовши кінцем травня до української їдальні, я побачив там гурт людей, що напередодні прибули з Хусту. Р. Кирчів привітав мене окликом: «От де щасливець! Та чи ви знаєте, що мадяри ввесь час вас розшукували, а може ще й тепер розшукають. Та ж, через схожість прізвища, замість вас кілька разів арештували генерала Петрова!»

До того самого списку вніс проф. Бирчак тяжко загрожених — редактора Юрія Тарковича і проф. учительської семінарії Я. Голоту. Голота проти регулярної мадярської армії вивів у Севлюші учнів семінарії (до речі: половина іх — це були 15—16-літні хлопці, а 90% взагалі ніколи не держали рушниці в руках).

В дев'ять годин ранку 4 квітня я, інж. Ю. Гончаренко та Дм. Грушецький, з речами, були вже перед стацією в Хусті, чекаючи видачі паперів на безоплатну подорож до Чехії.

В цей час до Дм. Грушецького підійшов в супроводі мадярських вояків місцевий мадярський хлопець, щось тим воякам, показуючи на Грушецького, сказав, і вони забрали Грушецького до стаційної будови. Там Грушецького нелюдським способом скатовано.

Через безладдя, потяг вирушив з Хусту з великим спізненням.

Вийхавши з Хусту, всі ми, особливо під враженням випадку з Грушецьким, були пригнічені. З почуттям непевності доїхали ми до мадярсько-австрійського кордону.

Гарного весняного ранку наш потяг прийшов до Відня, де на нього вже чekали жінки з якоїсь харитативної організації з гаичною кавою і печивом. Мабуть першою думкою всіх українців було: «Вирвались! Врятувались!» І ніхто не припускав, що вже на них розставлялися сітки!

У Відні оголошено довгу зупинку і всі пасажири повиходили з вагонів. Я пішов аж в кінець потягу побачитися з знайомими. Вертаючись до свого вагона, побачив гурт українців з речами на пероні і коло них двох молодих українців: Юліана Химинця і Іваницького. Першого я знову зустрів у Мукачеві, а другий — Іваніцький з'явився в Хусті вже за української влади і виступав як фільмовий режисер з Берліну. Обидва вони ніби щиро привіталися зо мною: «А ми на вас, пане професоре, чекаємо. Тільки що чули про страшну пригоду з п. Грушецьким і дуже раді, що вам пощастило з того пекла вирватися. Як представники

Vertrauenstelle (станиці довір'я)* — ми запропонували вашим співподорожнім на кілька день спинитися тут, оглянути прекрасний Відень, трохи розважитися, відпочити, а тоді в дальшу подорож до Чехії. Як бачите, всі панове погодились, чекали лише на вас, тож, беріть з вагону свої речі і разом з усіма до Відня».

Я відповів, що як хтось собі хоче, але я їду цим потягом до Праги».

«Та ж, пане професоре, це ж може едина нагода відвідати один із світових осередків культури і мистецтва — Відень. Ви ж абсолютно нічого не тратите; помешкання, страву й дальшу безкоштовну подорож ми вам забезпечуємо; все це в наших можливостях і ми від Vertrauenstelle радо вам всім допоможемо. Окрім того, після збройної сутички українців з чехами в Хусті, всі чехи будуть до українців ставитися вороже, а ми тут видамо вам німецькі «фремденпаси» і ніхто вас не посміє зачепити».

Але я стояв на своєму — їхати далі до Праги. І коли б не переконування моїх товаришів подорожні, то я поїхав би далі. А так, без бажання й зацікавлення, забрав свої речі з вагону і приеднався до гурту.

Як тільки я дав свою згоду, хтось з тих двох панів привів підводу, склали ми на неї всі свої речі і разом з обома земляками пішки слідом за нею. Були ми якихсь 250 метрів від нашого потягу, коли він рушив. В цей момент Химинець, так ніби між іншим, заявив: «Але, панове, спочатку вам прийдеться піти на пару місяців на сільсько-господарську працю». Всі були приголомшені. Лише я: «Що?! Так ви мене майже силоміць витягли з потяга, а тепер, коли він пішов, — на працю! На працю я не їхав і на працю не піду!» Але до мого рішучого протесту обидва поставилися з удаваною зневажливою байдужістю, не озвадися й словом. І здається мені, що цим вони зробили враження своєї всесильності на всіх моїх співподорожніх; ніхто з них слова не промовив. Привели нас ці два недолюдки на перехідну станицю в 10-ій окрузі Відня і заявили, що тут ми тимчасово будемо мешкати; зараз нам дадуть обід, а по обіді маемо з доглядачем станиці йти на лікарський огляд і реєстрацію праці. Сказали німцеві-доглядачеві «Гайль Гітлер» і зникли.

По обіді — доглядач станиці каже нам збиратися з ним на лікарський огляд. Я продовжує «бунтуватись». Він, довідавшись

*) Vertrauenstelle — станиці довір'я — це установи, створені німцями після окупації Гітлером Австрії та Чехословаччини. Компетенції цих установ підлягали всі українці-емігранти в цих окупованих державах. На чолі і в складі урядовців цих установ були українці, що користалися довір'ям німецької влади.

від нашого перекладача в чому справа, зневажливо заявив: «хто попав на цю станицю, всі підуть на сільсько-господарські праці; Німеччина потребує тридцять тисяч сільсько-господарських робітників». Привів єїн нас до якогось уряду; велика довга кімната, на три четверті почекальня, за скляною перегородкою канцелярія, а в ній два німці в білих халатах. Нас всіх шістнадцять, я в черзі п'ятнадцятий. Першим іде й залишається наш перекладач. Заходить, але ніякого лікарського огляду, щось підписують і виходять. «А що? Та підписав договір на працю». I так всі; ніхто не відмовився підписати. Я заходжу і з обуренням звертаюся до нашого перекладача: «Скажіть цьому німцеві, що я не їхав на роботу, я їхав до Праги, де на мене чекають; мене обдурено. I коли вже не ити на роботу не можна, то хай мені дадуть на п'ять днів відпустку, я вернуся, бо ж вони тепер і в Чехах пани, вони мене й під землею знайдуть». I не вспів я скінчiti, як на мое здивування й таку ж мою радість, німець ламаною російською мовою дуже члено мені каже: «Ми нікого не силуємо, це добровільне, можете не підписувати». Треба пригадати, що примусовий набір на працю до Німеччини розпочався лише після окупації Польщі. З усього видно, що ті два пройдисвіти наперед домовилися з німцем доглядачем станиці щодо тактики, а уряд праці брехливо поінформували про «добровольці» на сільсько-господарські праці.

Увечорі цього ж дня обидва — Химинець та Іваницький прийшли на станицю. Довідавшись, очевидно, що я добився свого і договору не підписав, і, мабуть гадаючи, що всіх інших вони піймали, вони улесливо закрутилися коло мене: мовляв, «сталося непорозуміння, ми вам купимо залізничний квиток і ви поїдете до Праги». Ні з ким іншим не говорили і скоро зникли. Щоб прискорити справу з виїздом, на другий день іду до фертрауенштедле; канцелярія замкнена, на станицю вони також не приходили. Замкнена була канцелярія фертрауенштедле і на третій день. Увечорі обидва з'явилися на станиці й знову: «Не турбуйтесь, ми все зробимо; тільки треба наперед дістати від Гестапо дозвіл на виїзд з Відня, бо без нього на залізниці не продадуть квитка; але на цей дозвіл треба почекати кілька днів». Знову ж таки ні з ким, окрім мене не говорили. Мені їхнього крутійства було досить. Четвертого дня зранку, взявши з собою нашого перекладача, пішов до Гестапо і легко дістав дозвіл на виїзд. 9-го квітня був я у Празі. А через кілька день дістав листівку від Грушецького з Братислави: «Якби ви знали, які люті на вас Химинець з Іваницьким, що ви зірвали їм цілу партію. Після вашого від'їзду всі роз'їхалися, хто куди. А коли ми з Гончаренком з своїми речами виходили з воріт станиці, щоб їхати до Братислави, то Іваницький, в безсилії

злобі, просичав воротареві німцеві: «Бач, політичні емігранти з такими куфрами!»

Химинець та Іваницький свою «почесну роботу» вели далі. Недавно, бувши в Чікаро, я згадав у товаристві про цей сумний випадок і несподівано для себе почув: «Та ж вони, гади, й мене так одурили: їхав до Чех, де або вчителював би, або діставав би щомісячну допомогу, а опинився в Німеччині на фізичній праці, бо не мав за що виїхати з Відня до Чех». А другий: «Та вони, Юди, до кожного евакуаційного потяга виходили; кажуть, діставали за кожного здуреного українца по шість срібних марок». А після того чув те саме й в інших місцях.

Химинець і Іваницький були визначними членами ОУН. Про Химинця пише проф. П. Стерчо («Карпато-Українська Держава» на стор. 158): «Карпатські українці, як і словаки, домагалися тільки автономних прав у рамках ЧСР і зовсім не були заинтересовані її розвалом. Вже від кінця вересня діяла в тому напрямі у Відні Закордонна делегація Карпатської України на чолі з Юліяном Химинцем».

Чи й вище згаданий випадок належав також до «дипломатичної» діяльності?

І мимохіт виринає порівняння: у Хусті родина Кукурудзів, під страхом розстрілу, переховує їм зовсім незнайомого січовика; проф. Бирчак докладає всіх зусиль, щоб рятувати кого тільки вдастеться; чужинець консул Гофман помагає загроженим українцям. А тут у Відні два визначні члени ОУН намагаються тих, що вирвалися з мадярського пекла, запрягти до німецького ярма. Ім байдуже, що Гітлер, якому вони продалися, віддав Карпатську Україну на поталу мадярам.

З Іваницьким я з того часу ніде не зустрівся, а з Химинцем була в мене зустріч в Регенсбурзі. Зіткнулися ми біля канцелярії Українського Технічно-Господарського Інституту. В очах унього несподіванка... переляк... «Пане професоре... Пане професоре!»... I враз дременув так, що й з хортами його не догнав би. Кажуть, приїздив клопотатись про іспит на докторат в УТГІ, та, мабуть, пригадавши, що в УТГІ є свідки й жертви його роботи, роздумав.

Хочу вияснити пасивність моїх співподорожніх. Химинець і Іваницький наперед подбали про забезпечення успіху.

Головне було обдурити прибулих, переконати їх у своїх зв'язках з Гестапо, у своїх впливах, в своїй всесильності. І мабуть в розмові з прибулими, пригнобленими мадярським терором, свого досягли. Подорожні погодилися на пропозицію перепочинку в «прекрасному Відні»... Вони могли повірити у всесильність цих запроданців. І лише коли я той дозвіл дістав і виїхав, мітові їхньої всесильності був кінець, і моя вигра була й вигрою моїх товаришів подорожі.

Л. Марголіна

МУРИНСЬКЕ ПИТАННЯ В АМЕРИЦІ

Муринське питання з'явилося в Північній Америці від 1619 р., коли голландські купці привезли сюди 20 негрів з Африки. До заведення рабства «законного» в середині 17 віку негри й мулати могли жити як наймити, господарі або невільники. Дітей чорної матері вважали за муринів. 1707 р. законом визнано муринів «нерухомою власністю». Це дало право продавати невільників поодинцю, розбивати родини. Негрів посилали на роботу на плянтаціях бавовни й тютюну і довіз муринів з Африки збільшився. В кінці 18 віку в Американських Штатах було коло півміліона муринів-невільників: кожний п'ятий мешканець країни був рабом. Американська конституція 18 віку писала про свободу громадян. Про рівність говориться в загальній формі, тому її пояснюють в різних штатах різно. Ще й досі негри в Америці — це люди «другого сорту». На півдні теперішніх США, ще за англійської влади, вибухали повстання негрів. Тоді рідко котрий власник плянтації міг спати без зброї біля свого ліжка. Перша муринаська газета була заснована в 1827 р. Муринаські часописи засновувано на Півночі, де майже не було невільників-муринів. Але в той час неграм на Півдні забороняли не тільки вчитись, але й сходитись на молитву. Деколи власники брали своїх рабів до церкви, але священиків для муринів не було. До недавніх років неграм на Півдні забороняли входити до церков. Католицькі церкви відчинили двері свої для всіх за другої світової війни, але більшість протестантських церков виступила проти цього расового відокремлення (сегрегації) тільки протягом останнього десятиліття. Щоб гуртом молитися, невільники збиралися тайно ночами в віддалених місцях, по лісах. Молитва заспокоювала їхні тяжкі турботи.

Після громадянської війни в Америці скасовано рабство 1865 р. Тоді мурини були об'єднані політично й психологічно, як ніколи перед тим і пізніше. Вони мали в конгресі власних послів і мали оборонців своїх прав — білих членів конгресу. Аж до президента Ф. Д. Рузвелта, мурини все голосували за «партію

президента Лінкольна», партію республіканську, котра вела війну колись за скасування рабства. Але надії негрів на рівноправність з білими були марні. Визволених негрів на Півдні бувші рабовласники загнали терором і економічним утиском у безвихідність. Тільки білі фармери одержали надії в розмірі 40 акрів. Неграм ставили білі мешканці Півдня перешкоди при виборах до законодатних установ. В 1910 р. у всіх штатах Півдня скасовано громадянські права негрів. Була спроба боротьби за демократичні права в Селянській Спілці, разом з незаможними білими, та через Народну Партию. Однак Демократична Партия Півдня опанувала на довгі роки життя. На Півдні створено расово відокремлені школи, всі посади в державних і громадських установах були призначенні тільки для білих, відокремлено квартали, де жили білі й чорні. «Суд Лінча» (самосуд) замордував на Півдні коло 3500 муринів від кінця 19 століття і до першої світової війни.

З поступом освіти між муринами з'явилися організатори боротьби за рівноправність. В 1910 р. засновано з почину чорних і білих діячів «Товариство для поступу кольорових людей». Розвиток індустрії на Півночі прискорив еміграцію муринів з Півдня. Добробут після першої світової війни поміг культурному поступові негрів. З'явилися талановиті письменники, малярі, артисти-мурини, що стали частиною американського культурного життя. Однак маса муринів, теж ветерани війни, що верталися з фронтів, перебувала й далі в «сегрегованому» суспільстві, де їм давали найгіршу працю, або й ніякої. І після другої світової війни йшов рух негрів з Півдня на Північ, в надії на кращі умови життя. Часто переселенці були розчаровані: неписьменні і технічно непідготовлені, вони не знаходили праці і мусіли селитися в окремих кварталах, в брудних нетрях. Талановиті одиниці, що мали щастя, випливали на поверхню суспільного життя, всупереч своєї «чорноті». Але й вони часто відчували расову дискримінацію. Це викликало отримання. Марк Гарвей, мурин з Ямайки, створив був організацію — «Назад в Африку» — в 1920 р., але успіху не мав, бо американські негри не мали контакту з Африкою віддавна.

Господарська криза 30-х років ударила найтяжче чорних робітників: в 1932 р. між білими було 39% без роботи, а між чорними 56%. Тепер негри голосували вже за Демократичну Партию Рузвелта, бо цей уряд давав допомогу безробітним, працю і помагав неграм здобути технічну освіту. Мурини змогли вибирати своїх послів до конгресу (звісно, тільки на Півночі). Мобілізація до війська перед 2 світовою війною застала Америку з расово поділеними частинами. Тепер сегрегацію в армії скасовано. Однак давні звичаї змінюються помалу. В 1941 р. енер-

гійний борець за рівноправність А. Ф. Рендолф, готував до «Маршу на Вашингтон» тисячі негрів, з вимогою рівноправності. Рузвелт був в контакті з Рендолфом. Він зрозумів, що такий марш пошкодив би настроям у війську, і переконав Рендолфа, щоб стримав марш. Був виданий закон, що забороняв расову, релігійну й іншу дискримінацію в індустрії, що працювала на оборону.

На Півночі більшість населення ставилася до негрів з Півдня неприхильно, особливо білі робітники боялися чорних як конкурентів на праці. Для чорних ветеранів, що верталися з війни, Хартія Об'єднаних Націй, в якій рекомендується урядам шанувати права людини й свободу, була глумом. Напр., в південних штатах німці-полонені могли заходити в ресторани, каварні й театри, але чорні — цивільні й солдати, навіть у військовій одежі, були «відокремлені». Така шана була й родинам муринів-ветеранів війни. В муринському кварталі Нью-Йорку — Гаарлемі — один журналіст спітав одну жінку, яку кару вона дала б Гітлерові (було це за війни). Вона сказала: «Помалуйте його чорною фарбою і пришліть сюди» . . .

Безперечно, муринське питання «в першу чергу моральне» (слова Дж. Кеннеді). До 1939 р. середній дохід чорної родини складав приблизно третину доходу пересічної білої родини, а в р. 1952 57%. Але негрів гнобила не тільки економічна нерівність. Вони боролися за право вибирати до законодатних установ на Півдні і за право посылати своїх дітей до школ разом з білими. За ці домагання расові фанатики грозили неграм смертю. 1950 р. лише 25% негрів брало участь у виборах і то були головним чином негри Півночі.

По другій світовій війні змінився політичний клімат в Америці, хоч білі на Півдні вважали своє панування за нормальне. До голосу негрів прислухався уряд. През. Труман призначив Комітет Громадянських Прав 1947 р. Комітет ствердив, що система сегрегації в школах не годиться. Вона суперечить принципові рівності громадян, школи для негрів є на гіршому рівні. Сегрегація розділяє людей, а в громадському інтересі є, щоб була спільна праця і спільне життя. Комітет виступив проти сегрегації. Ще недавно в туалетах великих крамниць Вашингтону та Півдня були написи, що ці туалети тільки для білих. Тепер у крамницях є вже чорні продавці, секретарки, і т. д. Фактично й по федеральних установах була сегрегація. Посади були для білих. Робітничі унії теж були «расово білі». Від середини 60 років кваліфікованих негрів приймають на службу в федеральні установи, в університети, в різні підприємства. Великі університети та інститути мають свою квоту для чорних науковців і службовців. Високо кваліфікованому муринові є ши-

рокий доступ в різні установи, часом буває більше вільних посад для муринів, ніж відповідних кандидатів. Але це не значить, що такий мурин знайде легко собі приміщення недалеко від місця праці. Гірше з професійними спілками (уніями). Там расова дискримінація супроти чорних триває. Лише 1969 р. поставлено питання, чи «білі спілки» мають законну підставу діяти.

Найвищий суд в 1954 р. визнав своїм рішенням сегрегацію в школах за незаконну. До 1954 р. всі школи на Півдні були расово сегреговані, теж і в дистрикті Колумбія, де знаходиться столиця Вашингтон. В 50-х роках чорні студенти, під охороною поліції, а часом і війська почали відвідувати університети. Щоб оминути рішення Найвищого Суду, деякі групи білих расистів на Півдні почали творити «приватні школи», але на це не вистачило коштів. В школництві настало безладдя, багато дітей не ходили до школи роками. Білі на Півдні боялися контакту своїх дітей з чорними дітьми, неосвіченими, інакше вихованими і, як ім здавалось, обов'язково брудними. Казали, що навчання в такій школі поведе до мішаних шлюбів. Забувалося, що зв'язок між расами й раніше був: слуги-мурини жили в домах своїх білих панів, були няньками й мамками білих дітей, чорні жінки незрідка родили панських дітей, як «незаконних». Лише третина або й того менше американських негрів не має білих предків.

Перше в Америці після 1945 р. негри провадили пасивні протести в обороні своєї рівноправності. Напр., коли в грудні 1955 р. в м. Монтгомері муринка сіла в відділ автобусу, призначений для білих, то її арештовано і поставлено перед суд. Це викликало протести в цілій Америці. Місцеві муринські провідники повідомили пастора-негра М. Л. Кінга, і вирішено бойкотувати автобусову компанію за дискримінацію негрів. Цілий рік мурини в тому місті різним способом добиралися на роботу, не автобусом. Не поміг терор білих і арештування Кінга та іншого пастора, що вели пропаганду за бойкот. В 1956 р. Найвищий Суд засудив сегрегацію в автобусах, і в Монтгомері чорні мають рівні права з білими. Здійснення рівноправності в школах (десегрегація) йде на Півдні дуже помалу. В 1969 р. тільки кожна п'ята муринська дитина ходила до мішаної школи. Статистика показує, що в 1963 р. за рівноправність чорних в ізді автобусами було 70% білих на Півночі і тільки 51% на Півдні. Для загального транспорту відповідні числа були 88% і 51%. Пастор Кінг вів пропаганду за пасивний спротив у боротьбі за рівноправність, не вживати фізичної сили, за прикладом Г'анді в Індії. Чорні оборонці рівноправності, разом з своїми білими приятелями, заходили на Півдні до ресторанів і сиділи там, вимагаючи обслуги для себе. Білі расисти глумилися з них, ображали всяким способом. Ці «сидячі страйки» поширилися і в універ-

ситетах, в готелях, в бібліотеках, де була сегрегація. В 1960 р. за цю акцію заарештовано 3600 студентів. В 1961 р. тисячі «мандрівників свободи» — чорні й білі — їздили автобусами з небезпекою для життя на Південь, щоб перевірити здійснення закону про рівноправність для негрів в їзді автобусами. Борці за рівноправність, не вважаючи на загрози, провокації й атаки збоку білих расистів, поводилися гідно і не вживали насильства. Тільки в Бермінгемі дійшло до тяжких подій в 1963 р.

Рух за рівноправність показав партіям і урядові, що расова проблема мусить бути розв'язана. За це висловився президент Кеннеді. Велике обурення між неграми і білими сторонниками рівноправності викликав арешт пастора Кінга в штаті Джорджія в 1960 р. Від смертельної небезпеки його врятував член уряду Роберт Кеннеді, брат президента. В 1963 р. президент Кеннеді подав у конгрес проект закону про рівноправність негрів. Він не дожив до видання цього закону. За його наступника Джонсона закон був ухвалений конгресом в 1964 р.: неграм забезпечувалося право голосування, заборонялася дискримінація чорних у праці, в школах, в парках, готелях, в громадських купальнях і т. д. Від видання закону до його застосування на практиці буває довгий шлях. Щоб ця справа не «заснула», муринські організації вели далі акцію в формах мирних. В 1963 р. з участю пастора Кінга улаштовано «марш на Вашингтон», що пройшов зразково. Кінг казав, що демонстрації за рівноправність треба продовжувати, бо він чув усе життя — «почекайте», а воно означало — «ніколи». Марш на Вашингтон привітав між ін. віцепрезидент Гамфрі і інші визначні особи. Це була достойна маніфестація за людські права.

Однак дальші події внесли в життя Америки елемент насильства. Між чорними з'явилися бандитські, злочинні групи, що нападали на білих, грабували, убивали, палили будинки, але від того мали шкоду й чорні. В 1968 р. в 125 містах Америки сталися великі бешкети чорних розხважених елементів. Це дало зброю противникам рівноправності: мовляв, мурини «не доросли». Але треба знати, що ті бешкети — це діло невеликої меншості. Демократична і Республіканська партія публічно ведуть пропаганду за рівноправність. Але ще мають вплив південні діячі Демократичної Партиї, що гальмують урівноправлення негрів. Соціологи, психіяtri, церковні діячі і люди доброї волі різного звання намагаються переконати суспільство, що тільки справедливість і дальші реформи можуть забезпечити країну від насильства і всяких бешкетів.

Чорні ще не досягнули тих можливостей, які їм забезпечує закон. Тепер муринські маси діють в малих організаціях для поліпшення свого побуту: учительські й батьківські комітети по

школах, комісії для поліпшення санітарії, приміщенъ, улаштування садків на місці пустарів і т. д. Мурини в'являють інтерес до історії негрів, до минулого Африки. З'явилися між неграми й «муринські расисти», що проповідують «вищість» чорної раси. Це нездоровий вияв довго пригноблюваної людської гідності муринів. Цей напрям помітний в організації «чорних мусульман» в Америці, рух романтичний.

Є в Америці поважні муринські організації, що мають значне число членів і займаються конструктивною роботою: **Національна Асоціація для поступу кольорової людності** діє вже 60 років і має 1600 відділів в Америці. На чолі стоїть Рой Вілкінс, соціолог. Він дослідив особливо експлуатацію муринів на меліораційних роботах в Міссісіпі і викликав проти себе ворожнечу підприємців. Він — людина без страху. Вілкінс веде боротьбу за поступ негрів конституційним шляхом і критикує крайніх фанатиків, що звуть себе «Чорна Сила». Чорна Сила, каже Вілкінс, — це сила проти білих, «Гітлер і Ку Клакс Клан навпаки». Під проводом Вілкінса діє теж **«Конференція людських прав»**, до котрої належать 120 різних громадських організацій — робітничих, церковних та інших. Вілкінс рішучо виступає проти бешкетів муринських екстремістів і цим викликав їх ворожнечу. Група «революційної акції» загрожувала його убити, і поліція запропонувала йому охорону, але Вілкінс відмовився. Масова організація — це **Lіга Mіст**, заснована 1960 р. Вона має 100 відділів. Ця ліга займається головно піднесенням добробуту муринів. Між іншим, Ліга Міст набирає в Америці найздібніших чорних студентів і дає їм допомогу для здобуття вищої освіти. **Південна Християнська Конференція** — це об'єднання муринських пасторів, засноване пок. М. Л. Кінгом. Конференція веде пропаганду за політичні права муринів, дбає за освіту, за поліпшення житлових умов негрів, улаштовує курси, лічниці і т. д. Ця організація веде «діялоги» (дискусії) з людьми інших рас в школах і церквах, щоб ознайомити їх з проблемами муринів.

Муринське питання — це нероздільна частина американського життя. Воно має зв'язок теж з проблемою американської бідноти, котрої є втрое більше як чорних. Бідними називаємо тих, що не заробляють мінімума, потрібного для задовільного прожитку людини з її родинами. М. Геррінгтон у відомій книжці «Друга Америка» показав, що до цієї кляси незаможних білих американців належить приблизно п'ята частина людності США. Більшість забезпечених громадян Америки якось «не помічала», що поряд з ними є багато білих, таких, що живуть у злиднях, та що їх далеко більше ніж чорних. Проф. Лундберг видав 30 років тому книжку про поділ багатства в Америці. 1968 р. він зробив новий дослід і ствердив, що положення майже

не змінилося: ті самі 60 найбагатших родин мають рішальне слово в господарстві країни і впливають на загальну політику держави. Про «вплив монополій» свого часу говорив пок. Айзенгауер.

Драматичні події останніх років глибоко зворушили громадянство, особливо інтелігенцію, молодь, ветеранів, що вертаються з Азії та шукають мирних шляхів для залагодження несправедливостей, які вони бачать в Америці. Книжка Лундберга стала предметом широкої дискусії, навіть серед людей, незнайомих з ідеями демократичного соціалізму. Люди нарікають, що добрі наміри Рузвелта, Джонсона та інших не могли змінити загального положення в Америці. Це ствердила й призначена урядом «Комісія Кернера» в своєму Звідомленні про причини муринських заворушень і бунтів: Америка, сказано в Звідомленні Кернера, стає більш сегрегованою ніж була раніше, багаті робляться багатими, бідні — біднішими. Це значить, що віддалі між багатими й бідними збільшується: придбання холодильника або телевізора не робить незаможного «біляка» рівним мілійонерові.

През. Ніксон, хоч в час виборчої агітації обіцяв не менше, як партія демократів, висловився в травні 1969 р., що програму для поліпшення добропуту в містах, зокрема муринської людності, буде уряд підтримувати, якщо це не буде суперечити інтересам «бізнесменів». Уряд звільнив голову Державної Комісії для справедливого розподілу робіт та підвищень на службі. Сенатор Дірксен, в порозумінні з іншими сенаторами, що прислухаються до нарікань білих бізнесменів, пішов до Білого Дому і переконав там, кого слід. Подібне гальмування демократичного поступу зустрічається теж в інших ділянках суспільного життя. Стверджено, що уряд скороочує бюджет в різних відділах міністерства здоров'я, освіти та соціального забезпечення. У міністерстві праці, що мало план поширити курси для поліпшення кваліфікації робітників, в тім числі негрів, тепер настало тиша. Президент радить неграм бути терпеливими... Все ж, не вважаючи на господарські труднощі та недостачу ідейних людей, дещо зроблено для добропуту частини американської бідноти. Всюди тепер — по церквах і в клубах при каві — дискутується соціальне питання — незаможних білих і зокрема проблема негрів. Особливо молодь висловлюється за негайні реформи.

Є в історичному розвитку Америки особливість, що впливала на характер людей: це пошана до сили, теж фізичної сили. Тому й досі трудно здобути від уряду й суспільства уступок, коли це робиться мирним шляхом. Напр., в Нью-Йорку муринські представники давно радили призначити на відповідальні

пости в поліції негрів, бо це впливало б позитивно на муринське населення. Відповідь була відмовна: мовляв, мурини не мають кваліфікованих сил на такі посади. Але минуло два тижні після відомих заворушень в Гаарлемі, і зразу знайшлися кваліфіковані негри, яких призначено на відповідалльні пости в поліції... Так урядові кола самі дають неграм підставу думати, що сила, навіть убивства, помагають досягнути справедливості.

Де вихід? Живемо в технічно передовій країні, вулиці освітлені і є досить поліції, але боїмся виходити вечорами з дому, боїмся нападу на вулиці і злодіїв у хату. Нема чудесних рецептів на залагодження суспільного лиха. «Чарівники» — Ленін, Гітлер і подібні, що обіцяли грушки на вербі, давно збанкрутівали. До діла треба підходить практично. Борець за рівноправність муринів в Америці. 80-літній соціаліст Рендолф виробив плян реформ для Америки в своєму «Інституті Рендолфа» в Нью-Йорку. Це **«Бюджет Свободи»**, який одобрили й люди іншого напряму і теж знаменитий економіст Г. Мюрдал.

Цей плян пропонує скасування безробіття і вишколення робітників на рівні сучасної техніки, гарантію задовільного заробітку, гарантію мінімального доходу для нездібних до праці, будівництво приміщень, щоб протягом 10 років зліквідувати нетрі («сламс»); безоплатну медичну допомогу, допомогу здібним здобути вищу освіту; поліпшення санітарних умов і пристосування транспорту до потреб населення і т. д. Економісти вважають цей проект по силі для народного господарства Америки. Його здійснення помогло б особливо неграм дійти до добробуту і прилучитися до найкращого, що є в американській культурі. Вирвані з Африки на американський континент, негри й досі в масі зосталися поза культурним процесом Америки. Навіть жиди, виведені в неволю на «ававилонські ріки», були щасливіші за американських негрів: жиди в Вавилоні мали власні доми, розводили сади, плекали культурну традицію, розвивали письменство. Мурини в Америці, в неволі, будували доми й розводили сади для білих панів і дружилися з тими, з ким велів пан: йому були потрібні здорові діти для пізнішої роботи. Невелика числом муринська інтелігенція не в силі витягти своїх братів із біди. Для реалізації справедливих законів та господарських реформ потрібна кооперація білої гуманної частини народу Америки з конструктивними муринськими організаціями. Це велике завдання дня.

Т. Кобзей

РОЗКЛАД КОМПАРТИЇ КАНАДИ

Комуністична Партія в Канаді створилася в 1921 році, як нелегальна партія. Щоб провадити вільно пропаганду, побіч нелегальної партії створено легальну партію п. н. Робітнича Партія Канади. До цієї партії їм вдалось притягнути деяких трейд'-юнійних, демократичних робітників. Але ця Робітнича партія була впovні контролювана членами комуністичної партії. Повну контролю комуністи взяли і над масовими організаціями, які були культурно-освітнimi організаціями, що їх творили українські і фінські робітники для допомоги собі і для культурного розвитку свого народу.

Наверх комуністи також ніби вели культурно-освітнну працю, влаштовували вистави, концерти, провадили дитячі школи, курси для старших і т. п. Але в той самий час хитро вели комуністичну пропаганду за «диктатуру пролетаріату» і московську політику. Комуністична партія складалася з різних національностей, та в дійсності найбільше в ній було українців, фінляндців і мале число жидів і німців. Англосаксонці були тільки в проводі, щоб дурити канадійців, що це канадійська партія.

В своїх початках Компартія зростала, головно серед українців та фінляндців. Ціла масова організація фінляндців вступила була до партії, але в 1930 році виступила з партії, коли комуністи хотіли впovні перебрати контролю над їхніми організаціями, будинками, кооперативами і пресою. Щоб затримати фінляндців під свою контролею, Комінтерн прислав був свого представника Куусінена, а для українців тоді прибув якийсь Михайленко. Михайленкові вдалось приборкати українців, які також тоді виступали проти компартії, що намагалася опанувати не тільки освітнну організацію — Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім, але й Робітниче Запомогове Товариство, яке мало поважну суму грошей, складених членством для забезпечення себе. Ці гроші компартія хотіла вжити для своєї пропаганди. Фінляндці не піддалися Куусіненові і зірвали з комуністами, за винятком кількох фанатиків, що залишились в партії.

Чому українці так легко піддавались під вплив комуністів? На це було багато причин, але дві причини були найголовніші. По перше, в Росії повалено ненависний всім царат, і з початку українські робітничі організації підтримували уряд України, на чолі якого були такі видні особи, як професор Михайло Грушевський і Володимир Винниченко. Коли комуністи повалили український демократичний уряд, то пішла сильна пропаганда комуністів, що Українська Центральна Рада хотіла запротистояти Україні Антанти, а комуністичний уряд складається з робітників. Комуністи ширili фальшиву пропаганду, що Україна стала вільною. Це визнання України, як «держави» комуністами захоплювало українців в Канаді. Інших інформацій дістати тоді було трудно.

Друге, в той час українські «національні» організації і їхня преса легковажили робітничо-фармерське питання. Були навіть випадки, що робітники виходили на страйк, щоб поліпшити своє життя, то деяка «національна» преса ставала по стороні працедавців. Комуністи це використовували для себе і робітництво легко підпадало під їхню пропаганду. В 30-х роках, коли в Канаді шаліло безробіття, комуністи в пропаганді виступали як оборонці робітництва. В той час вони найбільше зростали. Вони в час кризи і безробіття поставили домагання, щоб уряд платив безробітним повну цілоденну платню. Звичайно, це був абсурд, але робітники, переживаючи нужду, ловились на цей гачок.

Після першої світової війни прибуло багато українців, які були до певної міри вже збаламучені комуністами в Галичині, і комуністичні ряди серед українців побільшувались. Треба згадати, як комуністи могли контролювати масові організації. В кожній масовій організації творилися тайні комуністичні «ячейки» з 5 чи 10 членів. Вони відбували свої наради перед масовими зборами, подавали свої списки до урядів, агітували за ними, що це найкращі люди, і на замилення очей дозволяли доповнювати список, як хто хотів це робити. Але це практично не мало ніякої вартості, а коли находився хтось впертий, то його очорнювали і виключали з членства. Така сама процедура вибору відбувалась і на краєвих з'їздах.

В час другої світової війни, вони братались з німецькими нацистами, коли Сталін мав дружбу з Гітлером. Ночами розкидали летючки і закликали молодих хлопців не вступати до армії. Це стало причиною, що поарештовано комуністичних провідників, конфісковано будинки і деякі уряд продав. Але, коли Гітлер напав на сталінську імперію, то комуністи за одну ніч поробились «патріотами» й почали агітувати за тим, щоб люди вступали до армії і йшли боротись проти фашизму. Тоді уряд

їх випустив із таборів, в яких комуністи перебували разом з нацистами.

Комуністам вдалось дурити маси до 1933 року, коли почало виявлятись, що в Україні не так все гарно, як представляли тутешні раби Москви.

Самовбивство Скрипника, Хвильового, загадкова смерть Грушевського, знищення двох комуністів Ірчана і Сембая, які раніше працювали в Канаді, й інші арешти та розстріли захищали комуністами. Виступ наш на чолі з покійним Д. Лобаєм, Смитом і Кобзеєм в 1935 році впливнув на розклад комуністів в Канаді і в ЗДА.

Нові українські емігранти по другій світовій війні розкрили комуністів до нага. Осуд Хрущовим Сталіна в 1956 р. просто приголомшив комуністів. А в останніх часах інші факти пошкодили комуністам: арешти молодих письменників і поетів та насаджування русифікації в Україні, поява книжок Чорновола і других письменників, видання англійською мовою книжки «Освіта в Україні», яку написав довголітній член компартії Іван Коляска, педагог. Він, побувши в Україні два роки, про слідив основно і документально русифікацію в Україні московськими шовіністами, що описав в своїй книжці. Це був додатковий удар по комуністах. Наїзд московських загарбників на Чехословаччину 1968 р. заставив думати критично навіть деяких провідних членів. Багато залишили самі партію, а багатьох вірні Москві комуністи повиключали за те, що гостро виступали проти окупації Чехословаччини.

Дійшло до того, що навіть вже не знайшли англосаксонця на провідника партії, і настановлено провідником Каштана, кар'єриста жида, який ще до якогось часу вірно служить Москві, хоч багато чесних жидів виступили з партії, коли побачили, що Москва переслідує жидів в ССР і допомагає арабам знищити державу Ізраїль.

У міських, провінційних і загальних державних виборах комуністи програють, дістаючи пару сот голосів. Молодь не прибуває ні до масових організацій, ні до компартії. Вся їхня організаційна структура підупадає з кожним днем. Старе членство вимирає і з часом по них не лишиться нічого.

Українці демократи мають завдання поширити між рядовим членством демократичні ідеї і цим допомогти остаточній ліквідації компартії Канади.

М. Дніпровий (Бразилія)

РЕАКЦІЙНІ РУХИ І НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЗВОЛЕНИЯ

Перша світова війна 1914 р. почалася смертю наслідника австрійського трону Франца Фердинанда і завершилася смертю російського царя. Цікаво, що воюючі держави уживають в пропаганді визвольних клічків: і та й друга коаліція обіцяла свободу полякам, російський уряд збирався визволити «братів-слов'ян». Австро-Угорщина, навіть маніфест до українців австрійських був виданий, як до «Русі під'яремної»... В 1918 р. Вілсон видав своїх «14 пунктів», обіцяючи вільне самовизначення народам. Однак, реакційний, загарбницький націоналізм став на перешкоді свободі народів. Жертвою цього впала незалежна Україна: Лондон і Париж помагали російським монархістам білої армії творити «єдину неділімую Росію». Французький уряд будував Польщу, віддаючи полякам українські території.

У Німеччині 1918 р. скасовано монархію, але зосталися генерали, що мріяли про відплату за поразку в війні (реванш). Вони помогли Гітлерові захопити владу. Диктатор мав плян — рушити на Схід і створити для Німеччини на кістках завойованих народів колоніальну імперію. Однак, Гітлер у пропаганді проголошував, що він сприяє визволенню народів... На цей гачок піймалася українська група на чолі з Є. Коновалецьм. ОУН на Карпатській Україні 1938—1939 р. ширіла пропаганду за доброго «вуйка» — Гітлера! Українські комуністи під владою Польщі, Румунії та Чехословаччини мали іншого «вуйка» — Сталіна. Обидва «вуйки» підписали союзний договір 23. 8. 1939, яким віддано Москві Західну Україну.

В 1941 р. настав повний крах надій ОУН на німецького «вуйка». Однак вождисти й досі намагаються «повчати» інших, як треба вести визвольну політику, і пробують очорнювати творців Української Народної Республіки. Відповідь на ці клевети дав український патріот Юрій Липа, лікар, що загинув в час другої світової війни. В книжці — «Призначення України» — він писав:

«Найповніше висловила себе в межах українства ідея українського соціалізму. Тепер вона є предметом дуже жорстоких нападів, її дехто обвинуває, як причину недавнього упадку української державності... Дехто хотів би викинути їх (соціалістів — М. Д.) з українського роду. Проте пригадаймо, що і перші селянські протицарські повстання, і останні протиболішевицькі були у великій мірі чином соціалістичних провідників. Першими речниками ідеї державної самостійності України за часів великої війни були соціалісти; перші полки Наддніпрян-

щини, організовані в таборах полонених у Німеччині й Австрії в 1917—1918 рр., — було це діло соціалістів» ...

Слід згадати, що програма суспільних реформ, яку виробили українські соціалістичні партії в Центральній Раді 1917—1918 р., могла б урятувати Україну від большевизму, пропаганда Леніна не мала б успіху у нас. На жаль, сталося інакше: армія німецького кайзера, в порозумінні з поміщицькою клясою України, поставила на чолі «Української держави» свою слухняну ляльку — Павла Скоропадського, з титулом «гетьмана». Під владою Скоропадського почалася дика реакція: відбирання землі у селян, карні експедиції по селах, з катуванням селян, жорстоке переслідування робітників та української патріотичної інтелігенції, арештування визначних діячів української національного відродження (напр. С. Петлюри). Реакційний режим Скоропадського «відвернув маси від українства», як писав будитель України Євген Чикаленко в своєму Щоденнику. Скоропадський завершив свою неславну кар'єру в Україні пороговою заявленням «федерації» України з «білою Росією». У Києві замаяли трикольорові прапори російської монархії. Режим Скоропадського після поразки Німеччини на Заході не мав ґрунту в Україні. Всенародне повстання під проводом Директорії змело цю реакційну, ворожу народові владу. Відновлено Українську Народну Республіку. 1 листопада 1918 р. у Львові проголошено Західну Українську Народну Республіку. 22 січня 1919 р. декларовано соборність УНРеспубліки.

Але 7 місяців реакції Скоропадського і поява греко-французького війська на українському побережжі Чорного моря в листопаді 1918 р. учинили тяжку шкоду УНРеспубліці. Уряди Франції й Англії не хотіли й чути про Україну, помагали «блій Росії». Це використала большевицька пропаганда, котра обіцяла урятувати Україну від повороту поміщицької влади і твердила, мовляв, уряд УНРеспубліки «продався капіталістам Антанти» ... То був рішальний момент для самого існування большевизму: Москва зруйнувала сільське господарство в Росії і надіялась дістати харчові продукти з України. Ленін писав до свого комісара Шліхтера, що провадив реквізицію збіжжя в Україні, щоб він довіз у Москву до 1 травня 1919 р. 50 мілійонів пудів пшениці, бо інакше, мовляв, доведеться «дати дуба» (вмерти з голоду). Але реакційні уряди держав Антанти в той час проголосили блокаду території УНРеспубліки, і наша армія не могла дістати з чужини ні зброї ні ліків. В війні на кілька фронтів вичерпалися сили українського народу. Але спомин про цю геройську боротьбу житиме в Україні вічно, і прийде час, коли УНРеспубліка, яку творили українські демократичні соціалісти, буде відновлена на руїнах імперіалізму і реакції.

КРАЙОВА КОНФЕРЕНЦІЯ УСП В АНГЛІЇ

14. 6. 1969 р. відбулася в Лондоні Крайова Конференція Української Соціалістичної Партії. Тут подаємо (скороочено) доповіді учасників Конференції: Афіногена Парна і д-ра Богдана Феденка.

A. Парно

СУЧАСНЕ ПОЛОЖЕННЯ В УКРАЇНІ

(Доповідь на Крайовій Конференції Української Соціалістичної Партії в Англії. Лондон, 14 червня 1969 р.)

У зв'язку з подіями в Чехословаччині, що розвивалися під прапором демократичного, людяного соціалізму, в Україні поглибилося зацікавлення процесами, що відбуваються в світі, в комуністичному русі. Незалежно від того, самі обставини, в яких перебуває Україна під залізною московською неволею, примушують наших земляків на Батьківщині шукати виходу із задушливої атмосфери, створеної «соратниками Сталіна». Ці шукання знаходимо і в творах літературних. Роман Олеся Гончара «Собор», видрукований в журналі «Вітчизна», січень 1968 р., зовсім випадково був опублікований саме тоді, коли в Чехословаччині, з почину творчої інтелігенції, почався рух демократизації. Читаючи «Собор», один дослідник літератури зазначив, що ідеї автора роману «Собор» подібні до програми демократичних реформ, які були вироблені в Чехословаччині після усунення сталініста Новотного.

Події в Чехословаччині дуже занепокоїли Москву і її намісника в Україні Петра Шелеста, першого секретаря Компартії України. Про це свідчить той факт, що Брежnev брав Шелеста на всі наради між компартіями Варшавського Пакту. Знавці твердять, що найбільше Шелест та Ульбрихт, московський ко-

місар у Східній Німеччині, настоювали на тім, що треба задушити воєнною силою демократизацію в Чехословаччині. Аджеж Чехословаччина межує з Україною і кордонна сторожа не може спинити вільних ідей, що перелітають через граници. Само собою, ідеї свободи національної й політичної найбільше захоплюють українську молодь і ту, що мусить належати до масової організації Комсомолу. Ця молодь не вірить комуністичній пропаганді, що вже 50 років обіцяє народним масам 'веселе й щасливе життя, рівність і всякі вигоди, а в дійсності створила режим панування кляси комуністичної бюрократії, з усякими привілеями.

Український народ на своїй землі переносить не тільки гospодарську експлуатацію, грабування природних багацтв України для зміцнення російського імперіалізму. Ще й досі режим Москви продовжує шовіністичну політику російських царів в Україні: Москва висуває на провідні місця в апараті своєму в Україні або росіян або таких типів українського роду, про яких писав Шевченко:

«За шмат гнилої ковбаси у вас хоч матір попроси, то оддастє» ...

Нова кляса комуністичної бюрократії заселяє чужинцями міста і промислові центри, а українців посилає в далекі області Азії, обороняти «священні граници батьківщини» (Так пишуть, виряжаючи нібито «добрівільних переселенців» з України на Далекий Схід). Ця кляса комуністичної бюрократії береже свої привілеї й тим способом, що забезпечує освіту в вищих школах для своїх дітей: діти сільського роду попадають у вищі школи в дуже малому числі, бо хліборобів колгоспна система обернула в кріпаків. Без дозволу комуністичних начальників діти хліборобів не можуть покинути села для науки в містах. Таким чином, здійснюється гноблення мас українського народу в площині соціальній і національній.

В комуністичній пропаганді пишеться про «українські наукові кадри». Але при розгляді дійсності бачимо інше: в Київській Академії Наук знаходимо імена учених з російськими іменами, народжених у Росії. Це ті, що були евакуовані з Петербурга та інших російських міст в час останньої війни. Їх не вернули в Росію, а послали в Україну для русифікації. Москва ширить свідомо великородженій шовінізм в російському народі і потурає цьому серед російських колоністів, що прибувають в Україну під кличем «обміну кадрами». Поряд з цим Москва ширить теж антисемітську пропаганду, бо активну участь в опозиції режиму диктатури беруть також громадяни жидівського роду. На це звернув увагу відомий критик Іван

Дзюба в своїй промові над Бабиним Яром, де нацисти знищили тисячі жидівської людності в 1941 році.

Проти режиму терору, колоніалізму і всякого, в тім числі й національного поневолення, міцніє спротив в Україні, теж в рядах компартії і комсомолу. Цей протест зранених душ українських трудно знайти в публіцистиці в Україні, але він знаходить свій вираз в літературі, зокрема в ліричній поезії. Відомі сарказми поета Василя Симоненка. Послухайте, як писав ще молодий, але передчасно згаслий Леонід Кисельов, що перше писав російською мовою, а потім перейшов на рідну, українську:

«Я в село приїхав дурний:
Бригадир загадав копать траншеї,
а ввечері поперек ние страшенно,
чвалаеш додому вже сам не свій.

А мій господар тягне з бурта
(хоч цілий день робив як проклятий)
великий лантух. Дозволили взяти
картоплі гнилої для скота.

Ідеш із ним і міркуеш так
(а в ніс від лантуха сморід винний):
чого він пнеться із сил, неборак,
взагалі ж, не хлібом єдиним . . .

І я тоді не любив села.
Мені здавалось, що навіть діти
тільки й дивляться щось 'вхопити
і цупити в хату, в свое кубло.

Але, поживши між цих людей,
збагнув, що це робилось з любови,
що дядькові байдужі корови,
а дядько любить своїх дітей.

Відробить тиждень, та ще й мішки
в неділю пре на базар до міста.
Bo «Смерть корнета» ж не просить їсти,
а дітям треба хліб і книжки.

I той сніданок, що я з'їдав, —
товчена картопля, кисляк і сало —
так важко дядькові діставались,
що він не вгощав мене — причащав.

Я вчився любови у дядька Миколи.
Не знаю, яка мені ляже путь,
та вже цієї любові ніколи
мені не зреクトися і не забусть».*)

Все, що в Україні протестує тим чи іншим способом проти національного поневолення, Москва підводить під титул «буржуазного націоналізму». Само собою, українського, бо єдиний народ на світі є — народ російський, що не має в собі ніякого націоналізму, а тільки братерські почування до всіх народів... Так вчить московська пропаганда. Тому в Києві, Львові і всіх землях України ведеться пропаганда проти «буржуазного націоналізму» і ця пропаганда на одну купу скидає українських монархістів, українських вождистів зпід стягу ОУН і нас, демократичних соціалістів. Причина цієї тактики Москви дуже проста: аджееж режим Скоропадського і «держава 30 червня 1941 р.», проголошена Стецьком і Бандерою, з активною допомогою Лебедя та інших організаторів терору й братовбивств в Україні, це все лишило кривавий слід в Україні, і Москві вигідно «пришити» до цих ганебностей теж український демократичний соціалістичний рух, нашу партію. Але це спроба з гнилими засобами. Молоде покоління в Україні має відомості про нашу ідеологію, нашу роботу, наші принципи і наше відношення до всякого роду «вождистів», що на чужині нічого не навчились і нічого не забули, і живуть мріями про свою партійну диктатуру над Україною. «Рябої кобили сон»... Це — пропащі, відрівні від історичного процесу людці, що серед нерозвиненої еміграції знаходять ґрунт, але їхні «ідеї» партійної диктатури не знайдуть місця в Україні.

Не мавши ґрунту в Україні, вождівські групи на еміграції ширять фальшиву пропаганду в світі навіть світовими мовами, мовляв, за ними стоять в Україні народні маси. Від цього виходить велика шкода для українського визвольного руху взагалі, бо в вільних країнах світу немає прихильності до всяких диктатур. Велику шкоду роблять вождисти, коли в своїх публікаціях пробують «бррататися» з тими українцями-оборонцями ідеї демократії і незалежності України, що караються по тюрмах і концентраційних таборах советської тюрми народів. Ці заяви вождистів про свій «ідейний вплив» в Україні ще збільшують утиски режиму проти жертв репресій.

*) «ДНІПРО», орган Комсомолу, Київ, квітень 1969 р. «Любов і Смерть корнета» — поема німецького поета Рільке.

Російська комуністична диктатура пробує злагоднити огірчення українського народу в неволі такими фальшивими демонстраціями «дружби народів», як декади української літератури й мистецтва в різних областях Росії. Така декада відбулася в кінці травня і на початку червня 1969 р. Возили діячів української культури в Петербург, показували російський флот і хвалили поему Пушкіна «Полтаву», що прославляла перемогу гнобителя України царя Петра I. Возили їх теж на Далекий Схід, де живуть великі тисячі українців, котрим Москва не дозволяє української школи, засудивши їх на «зліття» з «старшим братом».

Само собою, ця криводушна політика Москви викликає у свідомішої частини українського народу інші почування, ніж ті, яких сподівалися організатори московської пропаганди. Протест проти соціального і національного утиску росте серед українців, і Москва подекуди мусить робити маленькі уступки. Напр., в каталогі «НОВІ КНИГИ УКРАЇНИ» на 1969 р. ч. I, 1969, Москва, знаходимо значне число книг з наук математичних, технічних, економічних і т. д. в українській мові. Може на цю «лібералізацію» впливає спір між Москвою і Пекіном, бо в своїй пропаганді китайці обвинувачують російських комуністичних імперіялістів, що вони продовжують політику царів супроти неросійських народів. Через конфлікт з Китаем, часто в советській пресі пишуть про «народи СССР», замість «советський народ», і ведеться пропаганда про «розцвіт культур народів СССР».

Все це творить певну перспективу розвитку в Україні, що притягає нашу увагу. І не тільки нашу. Недавно світом пройшла стаття чеського знавця положення в СССР, котрий послав свою статтю безіменно на Захід для опублікування. Він пише, що в СССР на ґрунті невдоволення народів московським режимом може настати «вибух» приблизно в 1980 році, в першу чергу в Україні та в країнах Прибалтики. (Шпігель, 19. 5. 69, Гамбург). Само собою, кожний відповідальний українець не буде тішитись, коли Москва спровокує повстання в Україні і в крові його задушить. Тільки Стецьки й подібні можуть кричати про повстання. Без поважного руху в самій Московщині проти диктаторського режиму, ніодин народ в сфері впливу російської імперії не може визволитися: це показало повстання в Угорщині в 1956 р. З другого боку, визволення самого російського народу від комуністичної диктатури неможливе без співдіяння поневолених народів, без визнання їхнього права на незалежність. Ширенням великороджавного шовінізму між росіянами, вожді КПСС хочуть прикувати російську націю до свого імперіялістичного диктаторського воза. Це — метода фашизму, що для своєї пропаганди вживає фальшиво фраз «марксизму».

Наприкінці хочу звернути вашу увагу на сумний баланс демо-графічної політики Москви взагалі і в Україні зокрема. Всюди в європейській частині СССР падає приріст нардженень. За останніми відомостями, Харків не може забезпечити підприємств своїх робочою силою міста. Раніше ця сила приходила з села, але тепер на селі менше родиться дітей, і робоча сила потрібна на селі. Робоча сила потрібна теж і на просторах «неісходимого Сибіру», як писав Шевченко, і тих просторів нічим заселити. Це наслідки злочинної політики диктаторської партії, що виморила мілійони українців терором і особливо голодом в роках 1922, 1933 і 1946. Страх перед многолюдним, густо заселеним Китаєм в рядах пануючої кляси комуністичної бюрократії передходить в гістерію і паніку. Чи захочуть ці банкрути учинити хоч деякі реформи, щоб задоволити найпримітивніші потреби народних мас, покаже недалека будучність.

Можу ствердити, що паніка Москви перед подувом свободи і демократичного соціалізму в Чехословаччині показала всьому світові слабість режиму диктатури. Адже демократизація в СССР була б початком вільного самовизначення неросійських народів, а це був би початок кінця імперії, «скованої кров'ю», як писав російський поет Лермонтов.

Висловлюю своє глибоке переконання, що єдиною заміною для режиму комуністичної диктатури буде устрій демократичного соціалізму. Ця ідея об'єднує нашу партію з бажанням й інтересами нашого народу в Україні. Кінчаю словами Івана Франка: «Для України наша любов»! Для України вільної, демократичної, людяної, справедливої, рівної в народів вільних колі!

Богдан Феденко

ЗАВДАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ

**(Із доповіді на Крайовій Конференції Української Соціялістичної
Партії в Англії, Лондон, 14 червня 1969 р.)**

Від 12 до 20 червня відбуваються в Істборн міжнародні з'їзди соціялістичних партій усього світу, в яких беруть участь делегати Української Соціялістичної Партії: Конференція Міжнародної Ради Соціалдемократичних Жінок, Конференція Соціялістичної Унії Середньої Східної Європи і XI-й Конгрес Соціялістичного Інтернаціоналу. На конгресі Соціялістичного Інтернаціоналу будуть промовляти визначні діячі — Г. Вілсон, прем'єр Великобританії, віце-канцлер Німеччини В. Брандт, предсідниця ізраїльського уряду Г. Меір, та міністри й члени парламентів різних країн. Про цей Конгрес пише світова преса, до промов на Конгресі прислухатимуться дипломати різних держав. Тепер це визначна політична подія, що буде мати вплив на міжнародну політику, бо демократичні соціалісти є при владі в різних країнах. На конгресі буде обговорена справа вступу Англії до Спільному Європейського Ринку, події на Близькому Сході, ситуація в країнах Східної Європи під комуністичною диктатурою і багато інших.

Делегати УСП беруть участь у міжнародних соціялістичних з'їздах віддавна. Це наслідок політичної діяльності наших ідейних попередників. Українські соціалісти були в зв'язку з Соціалістичним Інтернаціоналом ще перед створенням українських соціялістичних організацій. Напр., відомий український соціалістичний діяч, приятель Михайла Драгоманова, Сергій Подолинський був на Конгресі Соціалістичного Інтернаціоналу в Газі, 1872 року. Делегати українських соціялістичних партій — Революційної Української Партиї (УСДРП) Наддніпрянщини та Української Соціалдемократичної Партиї Галичини (УСДП) взяли участь у Конгресі Соціалістичного Інтернаціоналу в Амстердамі в 1904 році. Українські соціялістичні партії були першими модерними політичними організаціями України: РУП-УСДРП

на Наддніпрянщині (заснована 1900 р.), Українська Радикальна Партія (від 1890 р.), УСДП в Галичині (створена 1899 р.) Українські соціялісти перші в новочасній добі винесли українську проблему, справу визволення українського народу, на міжнародний форум. Наши соціялістичні попередники були засновниками новітньої української міжнародної політики. І тепер українські соціялісти єдині між усіма українськими групами, що мають доступ до поважних соціялістичних організацій в світі і мають можливість діяти в організаціях міжнародного характеру. Таким чином, ми продовжуємо роботу наших попередників. Через них маемо славну традицію, досвід і зв'язки, вони здобули для нас добре ім'я в світі. Нас знають як переконаних, непохитних демократів: це великий «політичний капітал», цінний не тільки в соціялістичних колах. Ніде правди діти: теперішня українська політична еміграція, в значній частині, не має доброго імені в світі. Причина всім відома: серед еміграційних «політиків» верховодять непевні елементи, явні або замасковані вороги демократичного ладу. До них немає довірі в демократичних колах світу, навіть і тоді, коли деято з «вождів» грається «демократичними» фразами. Відомі в світі також братовбійства українських прихильників фашизму, особливо з часу другої світової війни. Тому не диво, що ці галасливі організації не мають симпатій у вільному світі і часто попадають під «обстріл» в міжнародній пресі, котра розкриває їх чорні діла. Вождівські «акції» не можуть здобути прихильності до української визвольної справи в демократичних колах світу і часто своїм «шумом» шкодять українському народові, бо нищать симпатії до України у людей, що могли б бути нашими приятелями.

Одно з головних завдань політичної еміграції — це шукання прихильності до свого народу серед поважних політичних організацій в вільних країнах і між впливовими політичними діячами. Це завдання УСП виконує і буде виконувати. Ця робота вимагає досвіду, знання, такту, терпіння, жертвенності. Це робиться без розголосу, дискретно. Про таку працю не завжди можна писати, бо про приятелів нашої справи не годиться говорити без їхньої згоди. Так велять добрі звичаї в цивілізованому суспільстві. Однак саме ця тиха, непомітна робота, разом з нашою акцією на міжнародному форумі, має велику вагу. Ця праця здобуває прихильність впливових людей до України, вона рятує честь українського визвольного демократичного руху, якому українські «вождисти» завдали величезної шкоди.

Всі ми слідкували за подіями в Чехословаччині і знаємо, що діється в інших країнах під комуністичною диктатурою, і зокрема в Україні. Ми бачимо, як ідеї демократичного соціалізму підривають основи комуністичної тиранії. Ці ідеї захоплюють

політично розвинених людей в Україні, де є мілійони людей з середньою і вищою освітою, де слухають тайно закордонні інформації через радіо і критично ставляться до диктаторського режиму та протестують проти національного поневолення нашого народу Москвою. В технологічному змаганні з передовими вільними країнами світу, уряд ССРР мусить вишколювати все більшу кількість людей з вищою освітою, людей, що можуть самостійно думати і критично оцінювати нелюдський режим диктатури. Для цих людей, як і для ширшої маси населення в Україні та в інших країнах під пануванням Москви, єдиною заміною теперішньої партійної диктатури є демократичний, людяний, соціалізм.

Це не теоретичні міркування. Ми бачили недавно події в Чехословаччині, бачили паніку, яка охопила московських тиранів перед привидом демократичного соціалізму, що «блукає» в країнах під комуністичною диктатурою. Москва не має дійової ідейної зброї проти демократичного соціалізму і проти цієї ідеї посилає свої танки. Це доказ повного банкрутства московського комунізму. Наша повинність говорити іменем тих наших батьків, братів і сестер, що в Україні мусять мовчати. Ідеї й пляни диктатури не мають і не можуть мати ґрунту в українському народі. Мрії про партійну диктатуру є в вождівських групах на еміграції, але ці групи не мають ніякої будучності в Україні. Їм не буде повороту в рідний край, де народ прагне свободи, людяного демократичного ладу і ненавидить терор і братобінство. Демократичний соціалізм — це шлях до справжнього визволення України. Тому на всіх нас лежить велика відповідальність. Наш рух має глибоку національну, традицію. Це рух за національну незалежність, за відновлення Української Народної Республіки, що була створена на засадах демократичного соціалізму.

КНИГИ ВИДАВНИЦТВА «НАШЕ СЛОВО»

Панас Феденко: «СОЦІЯЛІЗМ ДАВНІЙ І НОВОЧАСНИЙ».

У цій книзі автор дає огляд соціалістичних ідей від найдавніших часів і до наших днів. Автор розбирає науково проблеми демократії і диктатури, дає критичну оцінку большевизму (комунізму) і описує ідеї й програми партій демократичного соціалізму, що стоять при владі та мають вплив у різних країнах вільного світу. В цій книзі читач знайде теж огляд соціалістичних ідей і рухів в Україні.

Ціна: в Німеччині — 10 марок; в Америці, Канаді, Австралії — 4 дол.; Франція — 15 фр.; Англія — 20 шил.

П. Феденко: «ICAAK МАЗЕПА — БОРЕЦЬ ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ». Ціна: Америка, Канада, Австралія — 2 дол.; Англія — 10 шил.; Німеччина — 5 марок; Франція — 8 фр.

П. Феденко: «УКРАЇНСЬКИЙ РУХ У 20 СТОЛІТТІ»
Ціна: Америка, Канада, Австралія — 3 дол.; Англія — 15 шил.; Німеччина — 8 марок; Франція — 10 фр.

Василь Тирса: «НЕСМЕРТЕЛЬНА СЛАВА» (історична повість про гетьмана Петра Сагайдачного). Ціна: Америка, Канада, Австралія — 1 долар; Німеччина — 3 марки; Англія — 6 шил.; Франція — 4 франки.

П. Феденко: «ВЛАДА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО В УКРАЇНІ». Ціна: Америка, Австралія, Канада — 1 долар; Німеччина — 2 марки; Франція — 3 фр.; Англія — 4 шил.

В інших країнах ціни за курсом доляра.

Гроші за книжки Видавництва «Наше слово» посылати на такі адреси:

З Америки, Канади, Німеччини, Австралії та Нової Зеландії: Our Word, Bank-Konto Nr. 564744, Bayerische Vereinsbank, Isartorplatz, München, West Germany.

Із Англії: Our Word, Barclays Bank, Account NO. 20363898, 35 Notting Hill Gate, London, W. II, England.

Франція: Mr. Bohdan Fedenko, CCP 1013413, Paris, France.

Із інших країн: Our Word, Bank-Konto Nr. 564744, Bayerische Vereinsbank, Isartorplatz, München, West Germany.

Листи й замовлення посылати на адреси вказаних тут банків або на адресу: Mr. B. Fedenko, B. P. 150 — 14, Paris XIV, France.

ВІДГУКИ ПРЕСИ НА НАШІ ВИДАННЯ

«Міжнародна Соціалістична Бібліографія» (International Socialist Bibliography), Лондон, 12 лист. 1955 р., вмістила оцінку книжки П. Феденка — «Ісаак Мазепа — борець за волю України»:

«Написана як біографія українського національного провідника, ця книга дає в дійсності більше. Це опис українського національного руху й спротиву від початку століття і до теперішнього дня... Додатки мають поважне число документів. Ця книга має вагу для тих, що вивчають історію України та її соціалістичний рух».

«Журнал Бібліотеки Конгресу» (Journal of the Library of Congress), Вашингтон, липень 1964 р., пише про англомовну «Історію Советської Комуністичної Партії» П. Феденка, що це праця «розсудна, наукова і багата на факти. Вона, сторінка за сторінкою, руйнує Хрущовські вигадки з спокійною погордою... Особливо рекомендується для всіх академічних, дослідчих і великих публічних бібліотек».

Адреса Редакції «НАШЕ СЛОВО»:

OUR WORD,
8 München 22
Adelgundenstr. 5
West Germany.

ЦІНА ЗБІРНИКА «НАШЕ СЛОВО»

Німеччина	—	5 марок
Англія	—	10 шілінгів
Америка	—	2 долари
Канада	—	2 долари
Франція	—	6 франків
Австралія	—	2 долари

В інших країнах згідно з курсом долара.